

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARÍ BILIMLENDIRIW ILIM HÁM
INNOVACIYALAR MINISTRILIGI**

**JOQARÍ OQÍW ORÍNLARÍ PEDAGOG KADRLARÍN QAYTA
TAYARLAW HÁM QÁNIGELIGIN ASÍRÍW ORAYÍ**

Moduldiń oqıw-metodikalıq kompleksi Ózbekstan Respublikası joqarı bilimlendiriw, ilim hám innovaciyalar ministriginiń 2023-jıl ____-____
____-sanlı buyırǵı menen tastıyqlanǵan oqıw baǵdarlaması hám oqıw rejesine muwapıq islep shıǵılǵan.

Dúziwshi: Berdimuratova A.K – filosofiya ilimleri doktorı, professor.

Pikir

bildiriwshi: Qoshanov B. A- tariyx ilimleri doktorı, professor.

Oqıw metodikalıq kompleks Bas ilimiy-metodikalıq oray ilimiy metodikalıq
Keńestiń qararı menen baspaǵa usınıs etilgen
(2024-jıl ____ - _____ ____-sanlı protokoli)

MAZMUNÍ

I. ISSHI BAĞDARLAMA.....	3
II. MODULDÍ OQÍTÍWDA PAYDALANATUĞÍN INTERAKTIV BILIM METODLARÍ.....	14
III. TEORIYaLÍQ MATERIALLAR	21
IV. ÁMELIY SHÍNÍGÍW MATERIALLARÍ	58
V. GLOSSARIY	62
VI. ÁDEBIYaTLAR DIZIMI	70

I. ISSHI BAĞDARLAMA

I. ISSHI BAĞDARLAMA.

Kirisiw

Bağdarlama Ózbekstan Respublikasınıń 2020-jıl 23-sentyabrdegi tastıyqlanğan «Bilimlendiriw haqqında» ğı Nızamı, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2017-jıl 7-fevraldağı «Ózbekstan Respublikasına jánede rawajlandırıw boyınsha Háreketler strategiyası haqqında» ğı PQ-4947-sanlı, 2019-jıl 27-avgustta «Joqarı oqıw orınları basshı hám pedagog kadrlardıń úzliksiz qayta tayarlaw sistemasın járiyalaw haqqında» ğı PQ-5789-sanlı, 2019-jıl 8-oktyabrdegi «Ózbekstan Respublikası joqarı bilimlendiriw sistemasın 2030-jılğa shekem rawajlandırıw koncepciyasını tastıyqlaw haqqında» ğı PQ-5847-sanlı Buyırıqları, 2020-jıl 27-fevraldağı «Pedagogikalıq bilimlendiriw tarawın jánede rawajlandırıw ilajları haqqında» ğı PQ-4623-sanlı hám Ózbekstan Respublikası Ministrler Kabinetiniń 2019-jıl 23-sentyabrinde «Joqarı oqıw orınların basshı hám pedagog kadrlarınıń qayta tayarlaw sistemasın jetilistiriw boyınsha qosımsha ilajlar haqqında» ğı 797-sanlı Qararları hámde Ózbekstan Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziëvtiń “Oqıtıwshı hám ustazlar” kúnine arnalğan saltanatlı máresimindegi «Oqıtıwshı hám ustazlar Ózbekstandı qurıwda úlken kúsh, tayanışımız hám súyenishimiz» atlı bayanatında belgilengen áhmiyetli máseleler mazmunınan kelip shıqqan halda dúzilgen bolıp, usı bağdarlama joqarı oqıw orınlarında pedagog kadrlardıń kásip sheberligi hámde innovaciyalıq kompetentligin rawajlandırıw, tarawğa tiyisli aldınğı sırt el tájiriybeleri, jańa bilim hám tájiriybelerin ózlestiriw, jáne ámeliyatqa engiziw kónlikpelerin jetilistiriwdi maqset etip qoyadı.

Usı bağdarlamada pedagogtıń kásiplik kompetentliginiń teoriyalıq tiykarları, pedagogtıń kásiplik kompetentliginiń dúzilisi hám mazmunı, kásiplik kompetenciyalardı rawajlandırıw faktorları, innovaciyalıq bilim ortalığı sharayatında pedagogtıń kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıw, pedagogtıń kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıwdıń pedagogikalıq-psixologiyalıq bağdarları, pedagog kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıw ózgeshelikleri hámde pedagogtıń kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıwdıń pedagogikalıq-psixologiliq troektoriyaları bayan etilgen.

Bağdarlama sheńberinde berilip atırğan temalar tınlawshılarda pedagogtıń kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıw boyınsha zárúr jańa bilim, kónlikpe hám tájiriybelerdi kompetenciyalardı ózlestiriwge xızmet qıladı.

Moduldiń maqseti hám wazıypaları

Moduldiń maqseti: qayta tayarlaw hám qánigeligin asırıw kursı tınlawshılarnı innovaciyalıq bilim ortalığı sharayatında pedagogtıń kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıwǵa tiyisli jańa bilimler, kónlikpeler hámde qánigeligin asırıwdan ibarat.

Moduldiń wazıypaları:

- pedagogtıń kásiplik kompetentliginiń teoriyalıq tiykarların analiz qılıw;
- pedagogtıń kásiplik kompetentliginiń dúzilisi hám mazmunın anıqlaw;
- pedagogtıń kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıwdıń pedagogikalıq-psixologiyalıq baǵdarların analiz qılıw;
- kásiplik kompetenciyalardı rawajlandırıw faktorların analiz qılıw;
- innovaciyalıq bilim ortalığı sharayatında pedagogtıń kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıw jolların anıqlaw;
- tınlawshılarda pedagogtıń kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıwdıń pedagogikalıq-psixologiyalıq troektoriyaların islep shıǵıw hám ámelde qollanıw kónlikpesi hám tájiriybelerin qáiplestiriw.

Modul boyınsha tınlawshılardıń bilim, kónlikpe, tájiriybe hám kompetenciyalarına qoyılatuǵın talaplar

“Pedagogtıń kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıw” modulın ózlestiriw processinde:

Tınlawshı:

- pedagogtıń kásiplik kompetentliginiń dúzilisi hám mazmunı;
- kásiplik kompetenciyalardı rawajlandırıw faktorları;
- innovaciyalıq bilim ortalığı sharayatında pedagogtıń kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıw;
- pedagogtıń kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıwdıń pedagogikalıq-psixologiyalıq baǵdarları;
- pedagogtıń kásiplik kompetenciyaların rawajlandırıwdıń ózgeshelikleri;
- pedagoglarda kreativ kompetenciyaların rawajlandırıwdıń zárúrli shárt-sharayatlardı, modelleri;
- kásiplik iskerlikte tayanış hám jeke-metodikalıq kompetenciyalardı rawajlandırıw jolları haqqındaǵı **bilimlerge iye bolıwı**;
- shaxsqa baǵdarlangan bilim texnologiyalar;
- pánlerdi oqıtıwda didaktikalıq oyın texnologiyalarınan paydalanıw;

- ámeliy hám rolly oýınlar;
- Pedagogikalıq kelispewshiliklerdi nátiyjeli sheshiw jolları;
- zamanagóy pedagogtıń imidji hám modelin islep shıǵıw;
- oqıtıwshınıń óz-ózin kásiplik hám shaxsıy jetilistirip barıw jolları;
- kreativlik-pedagogikalıq dóretiwshilikten paydalanıw **kónlikpe hám tájiriybelerdi iyelewi;**

- pedagogtıń jeke-metodikalıq kompetentligin rawajlandırıw jolları;
- shaxsqa baǵdarlanǵan tálim texnologiyalarınan paydalanıw;
- oqıwshılardıń oqıw-biliw iskerligi belsendiligin asırıw hám óz betinshe bilim shólkemlestiriw;

- pedagogtıń kásiplik kompetenciyanıń rawajlandırıwdıń pedagogikalıq-psixologiyalıq troektoriyaların islep shıǵıw **kompetenciyalardı iyelewi lazım.**

Moduldi shólkemlestiriw hám ótkeriw boyınsha usınıslar

“Pedagogtıń kásiplik kompetenciyanıń rawajlandırıw” moduli lekciya hám ámeliy shınıǵıwlar formasında alıp barıladı.

Kurstı oqıtıw processinde bilimniń zamanagóy metodları, xabar-kommunikaciya texnologiyalarınıń qollanılıwı, sonday-aq, lekciya sabaqlarında zamanagóy komp’yuter texnologiyaları járdeminde prezentaciya hám elektron-didaktikalıq texnologiyalardı;

- ótkeriletuǵın ámeliy shınıǵıwlarda texnikalıq usıllardan, blic-sorawlar, aqılıy hújim, toparlı pikirlew, kishi topar menen islew, hám basqa interaktiv bilim metodların qollanıw názerde tutıladı.

Moduldiń oqıw rejedegi basqa modullar menen baylanısı

“Pedagogtıń kásiplik kompetenciyalardı rawajlandırıw” moduli boyınsha shınıǵıwlar oqıw rejesindegi “Pedagogikalıq iskerlikte sanlı kompetenciyalar”, “Bilim sapasın támiynlewde bahalaw metodikaları” sıyaqlı modullar menen óz-ara baylanısta alıp barıladı.

Moduldiń joqarı bilimlendiriwdegi ornı

Moduldi ózlestiriw arqalı tınlawshılar pedagogtıń kásiplik kompetenciyanıń rawajlandırıwǵa jańasha jantasıwǵa tiyisli kásiplik kompetentlikke iye boladı.

MODUL BOYÍNSHA SAATLARDÍŃ BÓLISTIRILIWI

	Modul temaları	Auditoriya oqıw
--	-----------------------	------------------------

		júklemesi		
		Jámi	sonnan	
			Teoriyalıq	Ameliy
1.	Pedagogtıń kásiplik kompetenciýaların rawajlandırıwǵa jańasha jantasıw	4	4	
2.	Pedagogikalıq texnika kásiplik kompetenciýalardı rawajlandırıwdıń tiykarǵı faktorı sıpatında.	2	2	
3.	Kásiplik kompetenciýalardı qáiplestiriw hám rawajlandırıw jolları	4	2	2
4.	Kásiplik kompetenciýalardı rawajlandırıw processinde pedagogikalıq deontologiyanıń roli, áhmiyeti.	2		2
5.	Kásiplik kompetenciýalardı rawajlandırıw processinde ushıraytuǵın tosqınlıqlar, qıyınshılıqlar hám olardı saplastırıw jolları.	4		4
	Jámi:	16	8	8

TEORIYaLÍQ ShÍNÍGÍWLARDÍŃ MAZMUNÍ

1 TEMA: PEDAGOGTÍŃ KÁSIPLIK KOMPETENCIYaLARÍN RAWAJLANDÍRÍWǵA JAŃASHA JANTASÍW. (4 saat)

Kásiplik kompetenciýalardıń mazmunı hám mánisi. Kásiplik kompetenciýalar hám olardıń ózine tán qásiyetleri. Kásiplik kompetenciýalardı rawajlandırıw processin shólkemlestiriwde innovaciyalıq, akmeologiyalıq, aksiologiyalıq, kreativ, reflektiv, texnologiyalıq, kompetentli, psixologiyalıq, andragogik jantasıwlar hám xalıqaralıq tajiriybeler hámde olardıń kásiplik kompetenciýalardı rawajlandırıwǵa tásiri.

2-TEMA: PEDAGOGIKALÍQ TEXNIKA - KÁSIPLIK KOMPETENCIYaLARDÍ RAWAJLANDÍRÍWDÍŃ TIYKARǵÍ FAKTORÍ SÍPATÍŃDA. (2 saat)

Pedagogikalıq texnika haqqında túsinik. Pedagogikalıq texnika – pedagog xarakterin basqarıw faktorı sıpatında. Oqıtıwshı iskerliginde pedagogikalıq texnikanıń áhmiyeti. Pedagogikalıq texnikanıń tiykarǵı komponentleri. Pedagogikalıq texnikanı qalıplestiriw jolları. Tıńlawshılardıń dıqqatın ózine tartıw usılları. Auditoriyanı basqarıw psixologiyası, tıńlawshılardıǵa tásir qılıw hám isentiriw usılları. Pedagogtıń iskerligine qoyılatuǵın baha dárejesi. Pedagogikalıq kvalimetriya. Pedagogikalıq deontologiya. Pedagogikalıq basqarıw hám pedagogikalıq texnika oqıtıwshı iskerligin nátiyjeli shólkemlestiriwdiń tiykarǵı forması.

3-TEMA: KÁSIPLIK KOMPETENCIYALARDÍ QÁLIPILESTIRIW HÁM RAWAJLANDÍRÍW JOLLARÍ. (2 saat)

Sociallıq hám kásiplik tájiriybege tiykarlangan intellektual shınıǵıw. Oqıw processı qatnasıwshılardıń bir-birleri menen tanıstırıw, doslıq múnásebet hám dóretiwshilik ortalıqtı júzege keltiriw, tıńlawshılardıń dóretiwshilik imkaniyatı hám shaxsıy sapalardı ashıw, tıńlawshılardıń birgelikte islesiwleri ushın qolaylı sharayattı jaratıw. Tıńlawshılardıń kásiplik kompetenciyanıń úyreniw, tanısıw. Tarqatpa materiallar menen kishi toparlarda islesiw. Toparlardıń prezentaciyası.

ÁMELIY SHÍNÍǴÍWLARDÍN MAZMUNÍ

1-ÁMELIY SHÍNÍǴÍW: KÁSIPLIK KOMPETENCIYALARDÍ QÁLIPILESTIRIW HÁM RAWAJLANDÍRÍW JOLLARÍ. (2 saat)

Sociallıq hám kásiplik tájiriybege tiykarlangan intellektual shınıǵıw. Oqıw processı qatnasıwshılardıń bir-birleri menen tanıstırıw, doslıq múnásebet hám dóretiwshilik ortalıqtı júzege keltiriw, tıńlawshılardıń dóretiwshilik imkaniyatı hám shaxsıy sapaların ashıw, tıńlawshılardıń birgelikte islewleri ushın qolaylı sharayattı júzege keltiriw. Tıńlawshılardıń kásiplik kompetenciyanıń úyreniw, tanısıw. Tarqatpa materiallar menen kishi toparlarda islew. Toparlardıń prezentaciyası.

2-ÁMELIY SHÍNÍǴÍW: KÁSIPLIK KOMPETENCIYALARDÍ RAWAJLANDÍRÍW PROCESSINDE PEDAGOGIKALÍQ DEONTOLOGIYANÍN ROLI, ÁHMIYETI. (2 saat)

Pedagogikalıq deontologiya – pedagogtıń ádep-ikramlılıq páni: mazmunı, mánisi, áhmiyeti. Pedagogtıń abırayı hám onıń iskerliginde sáwleleniw. Pedagogtıń ádep-ikramlılıǵın qalıplestiriw, rawajlandırıw jolları hámde oǵan

erisiw sharayatları. Oqıwshılardıń oqıw-biliw iskerliginiń belsendiligin asırıw hám ózbetinshe bilimin shólkemlestiriw. Pedagogtıń kásiplik kompetenciyanıń rawajlandırıwdıń pedagogikalıq-psixologiyalıq troektoriyaların islep shıǵıw.

3-ÁMELIY SHÍNÍǴIW:KÁSIPLIK KOMPETENCIYALARDI RAWAJLANDIRIW PROCESSINDE USHIRAYTUǴIN TOSIQLAR, QIYINSHILIQLAR HÁM OLARDI SAPLASTIRIW JOLLARI. (4 saat)

Pedagog iskerliginde ushıraytuǵın tosqınlıqlar hám olardı sheshiw jolları. Jas pedagoglar iskerliginde ádette jol qoyılatuǵın qáteler hám olardı jeńiw jolları. Kásiplik kompetenciyanıń rawajlandırıw processinde ushıraytuǵın tosqınlıqlardıń hár-qıylılıǵı hám ózine say qásiyetleri, sebeplerin ámeliy tárepleriniń jaratılıwı, olardı sheshiw basqıshların topar menen birgelikte anıqlanıwı. Kásiplik kompetenciyanıń rawajlandırıwda ushıraytuǵın tosqınlıqlardı sheshiwde, tuwrı háreketlerdi qılıwda pedagogtıń kompetentlik hám kreativlik dárejesi, pedagogikalıq kvalimetriyası. Kishi toparlarda tarqatpa materiallar menen islesiw. Toparlardıń prezentaciyası.

OQITIW FORMALARI

Usı modul boyınsha oqıw shınıǵıwları tiykarınan interaktiv bilim principi tiykarında tómendegi oqıtıw formalarında shólkemlestiriledi.

- lekciyalar, ámeliy shınıǵıwlar (maǵlıwmatlar hám texnologiyalardı túsiniw alıw, motivaciyanı rawajlandırıw, teoriyalıq bilimlerde bekkemlew);
- Sáwbetlesiw (iyelengen bilimler tiykarında kásiplik kompetenciyanıń rawajlandırıw, esitiw, qabıl etiw hám logikalıq juwmaqlardı shıǵarıw);
- tartıs hám pikirler (óz-ara tájiriybe almasıw arqalı kásiplik kompetenciyanıń rawajlandırıw).

PAYDALANÍLGAN ÁDEBIYATLAR DIZIMI

I. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń shıǵarmaları:

1. Mirziëv Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “Wzbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziëv Sh.M. Milliy taraqqiët ywlimizni qatiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga kwtaramiz. 1-jild. – T.: “Wzbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziëv Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. –T.: “Wzbekiston”, 2018. – 507 b.
4. Mirziëv Sh.M. Niyati uluǵ xalqning ishi ham uluǵ, haëti ëruǵ va kelajagi farovon bwladi. 3-jild.– T.: “Wzbekiston”, 2019. – 400 b.
5. Mirziëv Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “Wzbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huqıqiy hújjetler:

1. Wzbekiston Respublikasining Konstituciyasi.–T.:Wzbekiston, 2023.
2. Wzbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrda qabul qilingan “Talim twǵrisida”gi WRQ-637-sonli Qonuni.
3. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 21-sentyabrdagi “2019-2021 yillarda Wzbekiston Respublikasini innovacion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash twǵrisida”gi PF-5544-sonli Farmoni.
4. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-maydagi “Wzbekiston Respublikasida korrupciyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari twǵrisida”gi PF-5729-son Farmoni.
5. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-avgustdagi “Oliy talim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish twǵrisida”gi PF-5789-sonli Farmoni.
6. Wzbekiston Respublikasi Hámzirlar Mahkamasining 2019-yil 23-sentyabrdagi “Oliy talim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bwyicha qwshimcha chora-tadbirlar twǵrisida”gi 797-sonli Qarori.
7. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi “Wzbekiston Respublikasi oliy talim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish koncepciyasini tasdiqlash twǵrisida”gi PF-5847-sonli Farmoni.
8. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026 yillarga mwljallangan Yangi Wzbekistonning taraqqiët strategiyasi twǵrisida”gi PF-60-son Farmoni.
9. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-yanvardagi “Respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini samarali ywlgga qwyishga

doir birinchi navbatdagi tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-14-sonli Farmoni.

III. Arnawli ádebiyatlar:

10. Muslimov N.A va boshqalar. Innovacion talim texnologiyalari. Wquv-metodik qullanma. – T.: “Sano-standart”, 2015. – 208 b.

11. Muslimov N.A va boshqalar. Pedagogik kompetentlik va kreativ asoslari. Wquv -metodik qullanma. – T.: “Sano-standart”, 2015. – 120 b.

12. Pecherkina, A. A. Razvitie professional'noy kompetentnosti pedagoga: teoriya i praktika [Tekst] : monografiya / A. A. Pecherkina, E. E. Simanyuk, E. L. Umnikova : Ural. gos. ped. un-t. – Ekaterinburg : [b.i.], 2011. – 233 s.

13. O.S. Frolova. Formirovanie innovacionnoy kompetencii pedagoga v processe vnutrishkol'nogo povisheniya kvalifikacii. Diss.k.p.n. Voronej ,2018.

14. Kompetencii pedagoga XXI veka [Elektronnyy resurs]: sb. materialov resp. konferencii (Minsk, 25 noyab. 2021 g.) / M-vo obrazovaniya Resp. Belarus', GUO «Akad. poslediplom. obrazovaniya», OO «Belorus. ped. o-vo». – Minsk: APO, 2021.

15. Ishmuhamedov R.J., M.Mirsolieva. Wquv jaraënida innovacion talim texnologiyalari. – T.: «Fan va texnologiya», 2017.-60 b.

16. Ishmuhamedov R, Mirsolieva M, Akramov A. Rahbarning innovacion faoliyati. – T.: “Fan va texnologiyalar”, 2019.- 68 bet.

17. Kodjaspirova G.M. Pedagogika v sxemax, tablicax i opornix konspektax./ M.:Ayriss-press, 2016.

18. Natanzon E. Sh. Priemı pedagogicheskogo vozdeystviya. - M, 2012. - 202 s.

19. Sergeev I.S. Osnovi pedagogicheskoy deyatel'nosti: Uchebnoe posobie. – SPb.: Piter, 2014.

IV. Internet saytlari:

1. <http://edu.uz>

2. <http://lex.uz>

3. <http://bimm.uz>

4. <http://ziyonet.uz>

5. <http://natlib.uz>

**II. MODULDÍ OQÍTÍWDA
PAYDALANATUĞÍN
INTERAKTIV BILIM METODLARÍ**

III. MODULDÍ OQÍTÍWDA PAYDALANATUĞÍN INTERAKTIV BILIM METODLARÍ

Bilim nátiyjeliligin asırıwda ózine tán zamanagóy jandasıwlardan biri bul innovaciyalıq jandasıw bolıp, bunda oqıtıw proceslerin shólkemlestiriwde forma, metod hám qurallardıń óz-ara sáykesligin esapqa alǵan halda tańlaw tiykarında oqıtıwshı hám bilim alıwshılardıń sherikliktegi iskerligin rawajlandırıw bolıp esaplanadı.

Innovaciyalıq jandasıw tiykarında bilim procesin shólkemlestiriwde onıń tiykarǵı komponenti interaktiv bilimlendiriw metodları esaplanadı.

Interaktiv metodlar degende – bilim alıwshılardı aktivlestiriwshi hám erkin pikirlewge baslawshı, bilim procesiniń barlıq basqıshlarında subekt-subekt qatnasıqların shólkemlestiriwshi metodlar túsiniledi.

Pedagogikaǵa tiyisli ádebiyatlarda interaktiv bilimlendiriwdiń nátiyjeli táreplerin tómendegishe bahalanadı:

1. Interaktiv bilim metodları bilim alıwshılardaǵı biliw processlerin aktivlestiriw, ózlestirilgen bilim hám kónlikpelerdi anıq jaǵdaylarda qollay alıw, óz imkaniyatların júzege shıǵarıw, dóretiwshilik izleniw imkaniyatın beredi.

2. Interaktiv bilim metodları – bilim alıwshılardaǵı motivaciyanı standart emes jaǵdaylarda tuwrı qarar qabıl qıla alıw kónlikpelerin, izertlewshilik aktivligi, kreativ pikirlew kónlikpesin rawajlandıradı.

3. Interaktiv bilim ortalıǵı bilim alıwshılarda problemalardı kóre biliw, analiz etiw, aktiv turmıslıq poziciyanı qalıplestiriw, tolerantlıq. Ózgeler pikirine húrmet, topardaǵı sheriklik, turmıslıq qádiriyatlardı rawajlandırıwǵa qolaylı shárt-sharyatlardı jaratadı.

Insan reallıq haqqındaǵı dáslepki maǵlıwmatlardı kóriw, esitiw, iyis seziw, dám biliw sıyaqlı seziwler arqalı qabıl etedi. Sezimler arqalı qabıl etilgen maǵlıwmatlar miyde belgili ózgesheliklerge toplanıp, belgili bir sistemaǵa alıp keliniwi, maǵlıwmatlardı qayta islew lazım boladı. informaciyalardıń kópligi hám dawamlılıǵı boljawǵa xızmet etiwshi bul process olardı este saqlaw hám zárúr jaǵdaylarda qayta eske túsiriwden ibarat boladı. Maǵlıwmatlardı qabıl etiwde qansha kóp seziw organları qatnassa, onı túsiniw, ózlestiriw hám este saqlaw sonsha ánsat boladı. ekinshi tárepten, hár bir adamda qandayda bir seziw organları kóbirek, kaysıları kemlew rawajlangan boladı.

Sol sebepli, bilimlendiriw procesinde teoriyalıq bilim hám praktikalıq kónlikpelerdi qalıplestiriw, oqıw materialların túrli kórinislerde, túrli seziw organları arqalı qabıl etiwdi hám túsiniwdi boljaw – bilim nátiyjeliligin asırıwdıń áhmiyetli faktori esaplanadı. Pútkil dúnyada bilimlendiriw procesinde qollanılatuǵın pedagogikalıq texnologiyalardıń 100 den artıq metodları bar. Soǵan

baylanıslı bilimlendiriw dástúriy, yamasa interaktiv alıp barılmasın, sabaq procesinde bilimlendiriwdiń sınałan 11 metodları; lekciya, tórt baǵanalı, aqlıy hújim, kishi toparlarda islew, rolli oyın, jumısqa say oyın, sáwbetlesiw, problemalı jaǵday, diskussiya, reje, baǵdarlangan tekst sıyaqlı metodlardan paydalanıw olardı ornında qollanıw áhmiyetli esaplanadı. Bizge belgili, lekciyada maǵlıwmatlar tek esitiw arqalı qabıl etiledi. Tájiriybeler sonı kórsetpekte, lekciya waqtında tınlawshılardıń dıqqatın 20 minut dawamında uslap turıw múmkin eken. Sonda da bul dáwir aqırında dıqqattıń júdá tómenlep ketiwin baqlaw múmkin. Soǵan say túrde, oqıw materialların ózlestiriw dárejesi de júdá tómen, 5-10 % ti quraytuǵınlıǵı anıqlanǵan. Oqıw materialları vizuallastırılǵan jaǵdayda, hár túrli kórgizbeli kórinisler járdeminde berilgende hám esitiw, hám kóriw organları arqalı qabıl etiledi. Bilim alıwshılarga kórgizbelik principlerine tiykarlangan halda oqıw materialların jetkeriw olardıń dıqqatın tartıwǵa járdem beredi hám sol sebepli bul materiallardı túsiniw, ózlestiriw ańsat hám nátiyjeli boladı. Tek ǵana ámeliy tájiriybelerdi, teoriyalıq bilimlerdi ózlestiriwde oqıw materialların erkin yamasa topar bolıp birge úyreniw, bilim alıwshılardıń maǵlıwmatların ózi izlep tabıwı, tájiriybe ótkeriwi, neni óz qolında orınlawı barlıq seziw organlarınıń teń islewine alıp keledi hám bul jaǵdayda ózlestiriw joqarı boladı.

Praktikada ápiwayı qaǵıydalar sol haqqında guwalıq beredi, jańa bilimlerdi beriw teoriyalıq sabaqtıń dáslepki 20 minutında ámelge asırıw, keyin bolsa diskussiya, kishi toparlarda islew hám basqa sol sıyaqlı interaktiv metodlardı ámelge asırıp, bilim alıwshılardıń bilimlerin bekkemlew kerek.

Hár qanday jaǵdayda da teoriyalıq sabaq processinde, mısalı tek lekciya oqılatuǵın waqt shama menen 20 minuttan aspawı kerek. Úyreniwdiń dáslepki 20 minutı eń nátiyjeli, 20 minuttan keyin bolsa úyreniwdi dawam ettiriw motivaciyası tez pát penen tómenley baslaydı. Bul usınıslar bilim alıwshılardıń dıqqatın uzaǵıraq waqtqa shekem saqlap turıwǵa xızmet etedi.

Tómende (1-sızılma), mısal sıpatında, bilim alıwshılardıń oqıw materialların ózlestiriw kórsetkishleri keltirilgen.

Joқarıдағы sıзılmaға kóre, jaña temanıń bayanlanıwı 20-25 minutlıq bayanattan baslanıwı, keyin bolsa 15-20 minut lekciya ótilgen oqıw materialın vizuallastırıw, yaǵnıy oǵan tiyisli kórgizbeli materiallar tiykarında túsindiriw, 10-15 minut dawamında bolsa, oǵan tiyisli qandayda bir tájiriybeni kórsetiw yamasa qandayda bir mısaldı analiz qılıw hám aqırında 20 -25 minut dawamında oqıw materialın bekkemlewge qaratılǵan ǵárezsiz yamasa toparlıq ámeliy shınıǵıw ótkeriw usınıs etiledi. Sol sebepli, teoriyalıq oqıw materialın kishi-kishi bóleklerge bólip, hár 20 minut dawamında túrli tálim metodlarınan paydalanıp uzatıw maqsetke muwapıq boladı. Tálim metodlarınan bunday uyqaslıqta hám izbe-izlikte paydalanıw nátiyjesinde, tek ǵana tálim alıwshılardıń dıqqatın jalp etiw dárejesin asırıw, bálki tálim nátiyjeligin asırıwǵa da erisiw múmkin.

Barlıq metodlar oqıw materialınıń didaktikalıq wazıypası, shárt-shárayatlar hám waqtın itibarǵa alǵan halda saylanadı. Tuwrı saylangan uyqaslasqan metodlar tálim alıwshınıń dıqqatın uzaǵıraǵ saqlap turıw hám onıń aktivligin asırıw múmkinshiligini beredi. Bul bolsa óz gezeginde tálim nátiyjeliginiń asıwına alıp keledi.

Aqıl qılıw waqtında qansha kóp (sezim) kanallardan paydalanılsa, este alıp qalınǵan bilimlerdiń muǵdarı hám sapası sonshalıq joqarı boladı.

Psixolog ilimpazlardıń atap ótiwinshe, eger bilimler tek lekciyalar arqalı (passiv tınlaw jolında) berilgen bolsa, ol jaǵdayda 3 kúnnen keyin olardıń tek 25% ni eslew múmkin tek. Eger ol lekciyalar oqıw (tınlaw), kórsetiw hám kórgizbeli qılıw (kóriw, uslap kóriw hám sol sıyaqlılar) arqalı berilse hám sol tuwrısında tartıssa, ol jaǵdayda 3 kúnnen keyin 50% ti eske túsiriw múmkin. Egerde bilimler

beriwde bayanattan, kórgizbeli hám ámeliy tapsırmalardı orınlawdan paydalanılsa (tıńlaw, kóriw hám ámelde orınlaw), 3 kúnnen keyin 75% ni eslew múmkin. Eger bilimlerdi aqıl qılıwda bir neshe sezim kanallar birge jumısqa salınğan bolsa, maǵlıwmatlardıń qısqa yadtan uzaq yadqa ótiw procesi tezlesedi, bul bolsa biliwdıń tiykarı bolıp esaplanadı. Joqarıdaǵı suwretten tómendegi qaǵıyda kelip shıǵadı:

1. Oqıw jaǵdayın tayarlawda interaktiv metodlar hám audio-vizual qurallardı nátiyjeli isletiw kerek. Bunda bir jola kóplegen sezim kanalları qosıladı.

2. Oqıw materialı haqqında tartısıwǵa mudam múmkinshilik beriń. Oqıw sáwbetler, toparlıq tartıslar ótkeriw hám ámeliy tapsırmalardı orınlaw usınıs etiledi, sebebi bul metodlar tálim alıwshılardı aktivlikke tartadı.

Sonday eken, sabaq processinde dástúriy metodlar qollanılganda, tálim alıwshılardıń informaciyanı eslep qalıw kórsetkishiniń eń joqarı dárejesi 30% ti quraydı eken. Interaktiv metodlar qollanılganda bolsa, tálim alıwshılardıń informaciyalardı ózlestiriw dárejesi jáne de kóterile baradı. Sonıń ushın, dástúriy metodlar menen birge interaktiv metodlardı birge bir-birin tolıqtırǵan hám uyqaslasqan halda aparıw maqsetke muwapıq bolıp tabıladı.

Tálimniń shaxsqa baǵdarlanganlıǵı. Óz mánisine kóre bul baǵdar tálim processindegi barlıq qatnasıwshılardıń tolıq rawajlanıwın názerde tutadı. Bul bolsa Mámleket tálim standartı talaplarına ámel etken halda oqıwshınıń intellektuallıq rawajlanıwı dárejesine baǵdarlap qalmay, onıń psixikalıq-kásiplik hám jeke qásiyetlerin esapqa alıwdı da ańlatadı.

Imitacion oynılar - bólim, cex, kárxana shólkemdiń iskerligi-imitaciya etiledi. Imitacion oynılar scenariyası, qubılıs syujetinen tısqarı, imitaciya etiletuǵın process hám obektler quramı hám áhmiyeti haqqındaǵı tolıq maǵlıwmatlardı óz ishine aladı.

Operacion oynılar - tiyisli jumıs procesi, olardı orınlaw shárt-sharayatın modellestiredi. Olar belgili bir ózine tán operaciyalardı : - máseleler sheshiw, belgili bir usıldıózlestiriwge járdem berediler.

Rolli oynılar - belgili bir shaxstıń wazıypa hám minnetlemelerin orınlawdaǵı psixikalıq jaǵdayları, minez-qulqı islenedi, rol májbúriy mazmunı menen bólistiriledi.

«Modullı oqıtıw» termini xalıqaralıq túsinik - modul menen baylanıslı bolıp («modul», modulus), onıń bir mánisi iskerlik kórsete alatuǵın óz-ara bekkem baylanıslı elementlerden ibarat bolǵan túyindi ańlatadı. Bul mániste ol modullı oqıtıwdıń tiykarǵı quralı retinde, informaciya blogı retinde túsiniledi.

Oqıtıw usılları hám texnikası: “Keys-stadi”, “Blic-soraw”, “Túsinikler analizi”, “Zinama-zina”, “Múnásebet”, “Intellektual hújim”, “Bumerang”, “Zigzag”, “Aqıl kartası”, “Bumerang”, “Tartıs-tartıs”, “T-keste”, (Grafik

organayzerlar): “Balıq skeleti”, “BBB”, “Konceptual keste”, “Taypalaw kestesı”, “Venn diagramması”, “Insert”, “Klaster”, “Ne ushın?”, “Qanday?” hám basqalar.

III. TEORIYA LÍQ MATERIALLAR

1 TEMA: PEDAGOGTÍN KÁSIPLIK KOMPETENCIYALARÍN RAWAJLANDIRIWGA JAÑASHA JANTASIW. (4 saat)

Jobası:

1. Kásiplik kompetenciyalardıń mazmunı hám mánisi.
2. Kásiplik kompetenciyalar hám olardıń ózine tán qásiyetleri.
3. Kásiplik kompetenciyalardı rawajlandırıw processin shólkemlestiriw boyınsha jantasıwlar.

Tayanış túsinikler: Kompetenciya, kásiplik kompetenciya, pedagogika, innovaciya, shaxsıy kompetenciya, ulıwma mádeniy kompetenciya, arawlı kompetenciya, kompetentli jantasıw.

1. Kásiplik kompetenciyalardıń mazmunı hám mánisi.

Bazar munasábetleri sharayatında miynet bazarında ústin turatúgın orın iyelegen kúshli bákide sabırlı bolıw hár bir qánigeden kásiplik kompetentlikke erisiwdi, onı izbe-iz túrde asırıp barıwdı talap etpekte. Kompetentlik degenimiz ne? Kásiplik kompetentlik negizinde qanday sapalar sáwlelenedi? Pedagog ózinde qanday kompetentlik sapaların kórsete alıwı zárúr. “Kompetentlik” túsinigi bilimlendiriw tarawına psixologiyalıq izertlewler nátiyjesinde kirip kelgen. Usınıń sebebinen kompetentlik “tradiciyağa tán bolmağan jaǵdaylar, ayırım jaǵdaylarda qánigediń ózin qanday tutıwı, baylanıske kiriswi, qarsılaslar menen óz-ara munasábetlerde jaña jol tutıwı, uǵımsız wazıypalardı orınlawda, qarama-qarsılıqlarǵa tolıq maǵlıwmatlardan paydalanıwda, izbe-iz baratúgın hám quramalı processlerde háreketleniw rejesine iyelik etiw”di ańlatadı. Kompetenciyanıń túrleri tómendegishe:

Kásiplik kompetenciya

- Pedagogika hám psixologiyaǵa tiyisli bilimlerde iye bolıw;
- Óz ústinde islew;
- Bilim processin rejelestiriw, bahalaw hám qayta baylanıstı ornata alıw;
- Oqıwshılarda motivaciyanı qalıptestiriw;
- Xabar kommunikaciya texnologiyanı biliwi;
- Bilim ortalıǵına jańalıq kiritiwi;

- Óz pánin jetik biliwi;
- Shet tillerden birin biliwi.

Kásiplik kompetenciyanıń qáliplesiw basqışları:

- Óz-ózin analiz qılıw hám zárúr nárselerdi ańlaw;
- Ózin rawajlandırıwdı rejelestiriw maqset, wazıypa belgilew;
- Ózin kórsetiw hám kemshiliklerin dúzetiw;

Shaxsıy kompetenciya

- Sáwbetlesiwshi
- Keńpeyillik
- Jetekshi bolıw
- Aktivlik hám inciativatorlıq
- Beyimlesiwshilik
- Salamat turmıs tárizine ámel qılıw
- Juwapkershilik
- Miynetkesh bolıw
- İnsanparwarlıq
- Kishi peyillik.

Ulıwma mádeniy kompetenciya

- Maǵlıwmatlı
- Mádeniyatlı
- Ulıwmainısanıy qádiriyatlarǵa iyelik
- Milliy mádeniyatqa iye bolıw
- Mámlekettiń sociallıq turmısına qatnasıw
- Basqa milletlerdiń mádeniyatın húrmet qılıw.

Arnawlı kompetenciya

- Pánine tiyisli arnawlı metodlardı biliw
- Oqıwshılardıń talabın biliw
- Túrli jastıń qásiyetlerin biliw.

Kásiplik kompetentlik qánige tárepinen tek ǵana bólek bilim, ilmiy tájriybelerdiń iyeleniwin emes, bálkim hár bir ǵárezsiz jónelis boyınsha integrativ bilimler hám háreketlerdiń ózlestiriliwin názerde tutadı. Sonıń menen birge, kompetenciya qánigelik bilimlerin mudamı bayıtıp barıwdı, jańa informaciyalardı úyreniwdi, zárúrli social talaplardı ańlay alıwdı, jańa maǵlıwmatlardı izlep tabıw, olardı qayta islew hám óz iskerliginde qollay biliwdi talap etedi. Anglichan “kompetence” túsinigi leksikalogiyalıq tárepten tikkeley “qábilet” mánisin

ańlatadı. Mazmunı jaǵınan bolsa “iskerlikte teoriyalıq bilimlerden nátiyjeli paydalanıw, joqarı dárejedegi kásiplik ilmiy tájriybe, uqıp hám talantın kórsete alıwına” xızmet etedi. Kásiplik kompetentlik - qánige tárepinen kásiplik iskerlikti ámelge asırıw ushın zárúr bolǵan bilim, kónlikpe hám ilmiy tájriybelerdıń ielenishi hám olardı ámelde joqarı dárejede qollay alınıwı.

Kásiplik kompetentlik tómenдеgi jaǵdaylarda ayqın kórinetuǵın boladı :

Kásiplik kompetenciyaga iye qánige:

2. Kásiplik kompetentlik sapaları. Kásiplik kompetentlik negizinde tómenдеgi sapalar sawlelenedi:

Tómenде kásiplik kompetentlik negizinde hákis etiwshi sapalardıń mánisi qısqasha éritiladi. 1. Social kompetentlik - social munasábetlerde aktivlik kórsetiw kónlikpe, ilmiy tájriybelerine iye bolıw, kásiplik iskerlikte subektler menen baylanısqa kirise alıw. 2. Arnawlı kompetentlik - kásiplik-pedagogikalıq iskerlikti shólkemlestiriwge tayarlanıw, kásiplik-pedagogikalıq wazıypalardı aqılǵa say sheshiw, iskerligi nátiyjelerin real bahalaw, BKMni izbe-iz rawajlantirib barıw bolıp, bul kompetentlik negizinde psixologiyalıq, metodikalıq, informatsion, kreativ, innovciyalıq hám kommunikativ kompetentlik kózge taslanadı. Olar ózinde tómenдеgi mazmundı ańlatadı:

Sapalar

Social kompetentlik

Jeke kompetentlik

Texnologiyalıq kompetentlik

Arnawlı (yamasa kásiplik) kompetentlik

Kásiplik kompetentlik negizinde hákis etiwshi sapalar

Ekstremal kompetentlik

Psixologiyalıq, metodikalıq, informacion, kreativ, innovciyalıq, kommunikativ hám basqa kompetentlik

- quramalı processlerde; - uǵımsız wazıypalardı orınlawda; - bir-birine qarsı maǵlıwmatlardan paydalanıwda; - qápelimde jaǵdayda háreket rejesine iye bolıwında;

- óz bilimlerin izbe-iz bayıtıp baradı; - jańa informaciyalardı ózlestiredi; - dáwir talapların tereń túsiniw jetedi; - jańa bilimlerdi izlep tabadı; - olardı qayta isleydi hám óz ámeliy iskerliginde nátiyjeli qollaydı; 1) psixologiyalıq kompetentlik - pedagogikalıq processte unamı psixologiyalıq ortalıqtı jarata alıw, studentler hám talim procesiniń basqa qatnasıwshıları menen unamı baylanıstı shólkemlestiriw,

túrli unamsız psixologiyalıq qarama-qarsılıqlardı waqtında ańlay alıw hám jónge salıw eta alıw; 2) metodikalıq kompetentlik - pedagogikalıq processni metodikalıq tárepten aqılğa say shólkemlestiriw, tálim yamasa tárbiyalıq iskerlik waormaların tuwrı belgilew, metod hám qurallardı maqsetke muwapıq tańlay alıw, metodlardı nátiyjeli qollay alıw, qurallardı tabıslı qollaw; 3) informacion kompetentlik - informaciya ortalıǵında zárúr, zárúrli, kerekli, paydalı maǵlıwmatlardı izlew, jıynaw, saralaw, qayta islew hám olardan maqsetli, orınlı, nátiyjeli paydalanıw; 4) kreativ kompetentlik - pedagogikalıq iskerlikke sın kózqarastan, dóretiwshilik jantasıw, óziniń dóretiwshilik ilmiy tájriybelerine egaligini kórsetiw eta alıw; 5) innovaciyalıq kompetentlik - pedagogikalıq processti jetilistiriw, tálim sapasın jaqsılaw, tárbiya procesiniń natiyjeliligini asırıwǵa tiyisli jańa ideyalardı ilgeri jılıtıw, olardı ámeliyatqa nátiyjeli qollanıw etiw; 6) kommunikativ kompetentlik - tálim procesiniń barlıq qatnasıwshıları, atap aytqanda, studentler menen shın júrekte baylanıwde bolıw, olardı tıńlay biliw, olarǵa unamlı tásir kórsete alıw. 3. Jeke kompetentlik - izbe-iz túrde kásiplik ósiwge erisiw, ilmiy tájriybe dárejesin asırıw barıw, kásiplik iskerlikte óz ishki múmkinshiliklerin kórinetuǵın qılıw. 4. Texnologiyalıq kompetentlik - kásiplik-pedagogikalıq kompetenciyanı bayıtatuǵın aldınıǵı texnologiyalardı ózlestiriw, zamanagóy qural, texnika hám texnologiyalardan paydalana alıw. 5. Ektremal kompetentlik - ayırıqsha jaǵdaylarda (tábiyiy apatlar, texnologiyalıq process isten shıqqan) da, pedagogikalıq dawlar júzege kelip aqılğa say qarar qabıllaw, tuwrı háreketleniw ilmiy tájriybesine ielik. Bir qatar izertlewlerde tikkeley pedagogǵa tán kásiplik kompetentlik jáne onıń ayırıqsha tárepleri úyrenilgen. Bunday izertlewler taypasına A. K. Markova, hám B. Názerovalar tárepinen alıp barılǵan izertlewlerdi kirgiziw múmkin. Óz izertlewlerinde A. K. Markova pedagogdıń kásiplik kompetentligi tómendegi strukturalıq tiykarlardan ibarat ekenligi aytıladı.

2. Kásiplik kompetenciyalar hám olardıń ózine tán qásiyetleri.

Ózbekstanda pedagogtıń kásiplik kompetentligi, onıń ayırıqsha tárepleri úyrenilgen bolıp, olar arasında B. Názerova tárepinen alıp barılǵan izertlew ayırıqsha áhmiyetke. Izertlewshiniń pikirine kóre pedagogqa tán kásiplik kompetentlik negizinde tómendegi strukturalıq tiykarlar quraydı. Kásiplik-pedagogikalıq kompetentlikke ersiwde óz ústinde islew, óz-ózin rawajlandırıw zárúrli áhmiyetke iye. Óz-ózin rawajlandırıw wazıypaları ózin ózi analiz qılıw hám ózin ózi bahalaw arqalı anıqlanadı. Óz ústinde islew tómendegilerde kórinedi: - kásiplik kompetenciyanı rawajlandırıw; - iskerlikke sın kózqarastan hám dóretiwshilik jantasıw; - kásiplik hám dóretiwshilik sheriklikke erisiw; - iskerlik qábiletin rawajlandırıw; - unamsız ádetlerdi jónge salıp barıw;

Strukturalıq tiykarlar.

Arnawlı yamasa kásiplik kompetentlik (kásiplik iskerlikti joqarı dárejede shólkemlestiriw)

Jeke kompetentlik (óz-ózin rawajlandırıw, óz-ózin kórinetuǵın etiw)

Individual kompetentlik (óz-ózin basqarıw, kásiplik rawajlanıw hám jańalıqlar jaratıw)

Social kompetentlik (qosımsha iskerlikti sheriklikte shólkemlestiriw)

Pedagogikalıq kompetentliktiń zárúrli strukturalıq tiykarları (A. K. Markova)

Strukturalıq tiykarlar.

Arnawlı yamasa kásiplik kompetentlik (kásiplik iskerlikti joqarı dárejede shólkemlestiriw)

Autokompetentlik (ózin social - kásiplik rawajlandıra alıw)

Ekstremal kásiplik kompetentlik (qápelimde jaǵdaylarda isley alıw)

Social kompetentlik (kásiplik iskerlikti sheriklikte shólkemlestiriw, social juwapkerlik) kompetentliktiń strukturalıq tiykarları (B. Názerova.)

Óz ústinde islew - pedagogdıń izbe-iz túrde óziniń kásiplik kompetenciyası hám jeke sapaların rawajlantırıp barıw jolında ámeliy háreketlerdi shólkemlestiriwi bolıp tabıladı.

- Unamlı sapalardı ózlestiriw. Pedagogdıń óz ústinde islewi bir neshe basqışta keshedi. Olar:

Pedagogdıń qánige retinde:- anıq maqset, umtıw tiykarında pedagogikalıq processni jetilistiriw; - pedagogikalıq process natıyjeliligin, óziniń iskerlik aktivligin asırıw; izshil túrde jańalanıp baratırǵan pedagogikalıq bilimlerde ózlestiriw; - aldınǵı texnologiya, metod hám de qurallardan xabarlı bolıw; - iskerligine pán-texnikanıń sońǵı jańalıqların nátiyjeli nátiyjeni ámelde qollanıw etiw; - kásiplik kónlikpe hám ilmiy tájriybelerin jetilistiriw; - unamsız pedagogikalıq dawlarıń aldın alıw, saplastırıw ilajların izlew jolında júrgizetuǵın ámeliy háreketi onıń óz ústinde islewin ańlatadı. Pedagoglardıń óz ústilerinde izbe-iz, nátiyjeli islewlere iskerlikke joybarlı éndasha alıwları qol keledi. Olardıń joybarlı jantasıw tiykarında tómendegi modeldi qalıplestira alıwları maqsetke muwapıq bolıp tabıladı. Modelde óz ústinde islew basqışları hám hár bir basqışta ámelge asırılatuǵın wazıypalar belgilengenler etiledi. Hár bir basqış ushın belgilengen wazıypalardıń nátiyjeli orınlanıwı náubettegi basqışqa ótiw imkaniyatın beredi. Belgili basqış wazıypaları orınlanǵannan keyin pedagog bul jaǵdaydı bólek halda belgilep ótedi. Pedagogdıń óz ústinde islew modeli;

Basqışlar:

1. Analiz qılıw tiykarında tabıs hám kemshiliklerin anıqlaw;
2. Tabıslardı bayıtıw, kemshiliklerdi joytıw haqqında anıq sheshimge keliw;
3. Sheshimge kóre ámeliy háreketlerdi izbe-iz shólkemlestiriw jolların izlew;

4. Qáte hám kemshiliklerdi tákirarlamalıqqa umtılıw;
5. Qarardıń izbe-iz atqarılıwın turaqlı qadaǵalap barıw.

Pedagogtıń óz ústinde islew basqıshları; 3-basqısh 4-basqısh 5-basqısh. Pedagogtıń kásiplik kompetentlikke iyelewinde ózin ózi analiz ete alıwı da áhmiyetli esaplanadı. Ózin ózi analiz qılıw arqalı pedagog ózin ózi obektiv bahalaw múmkinshiligine iye boladı. Sonday-aq, pedagoglardıń kásiplik kompetentlik sapalarına iyelewinde olardıń óz-ózin bahalaw ilmiy tájriybelerine iye ekenligi de zárúrli bolıp tabıladı. Óz-ózin bahalaw shaxstıń qábiletin óz kúshi menen júzege shıǵıwına járdemlesiwı zárúr. Óz-ózin bahalaw qıyın, lekin shaxstı buǵan tikkeley tayarlaw múmkin. Hár qanday qánigede bolǵanı sıyaqlı pedagogtıń da ózin ózi nátiyjeli bahalay alıwına bir qatar faktorlar tásir kórsetedi. Ózin ózi nátiyjeli bahalaw faktorları : 1. Ózin túsiniw (ózi haqqında anıq maǵlıwmatlarǵa iye bolıw). 2. Shaxs retinde óz salawatın ańǵarıw (ózi tuwrısındaǵı unamlı maǵlıwmatlardı toplaw). 3. Ózinen-ózi baqlaw (ózi tuwrısındaǵı jeke pikirdiń átirapındaǵılar tárepinen oǵan berilip atırǵan baharǵa sáykes keliwi. Óz-ózin bahalaw dárejesi shaxstıń óz-ózin qanaatlanıwı yamasa qanaatlanbawı belgilep beredi. Bunda óz-ózin bahalaw kórsetkishleri shaxs múmkinshiliklerine sáykes keliwi kerek. Ózin ózi asırıp yamasa tómenletip kórsetiw óz-ózin bahalaw kórsetkishleriniń nadurıs bolıwına alıp keledi. Kóplegen dereklerde shaxs tárepinen óz-ózin bahalaw tómendegi waormula tiykarında anıqlanıwı kórsetilgen:

Formularǵa kóre, qanday da tabısqa eriskennen keyin, shaxs tárepinen ózin ózi joqarı bahalaw (tabıslar úlesin asırıw) yamasa ózine salıstırǵanda qoyıp atırǵan talaplardı tómenletiw júz beredi.

Ózin ózi analiz qılıw pedagog tárepinen kásiplik iskerlikte qurap atırǵan óz ámeliy háreketleri mánisiniń úyreniliwi bolıp tabıladı

Ózin ózi bahalaw (ÓÓB) - shaxstıń óz-ózin analiz etiw arqalı ózine ataq beriwi. Ózin ózi bahalaw subekt ushın jeke múmkinshiliklerin esap -kitap qılıw, ózine obektiv ataq beriwi, ózinden qaniqishni támiyinleydi

$$\text{ÓÓB} = \text{tabıslar} / \text{ózin joqarı bahalawǵa umtılıw (yamasa } \text{ÓÓB} = / \text{ÓJBU)}$$

Biziń pikirimizshe, ÓÓBda qalıslıqqa erisiwde tómendegi formula da say keledi:

Bul formula menen islewdе pedagog tómendegi ózinen-ózi bahalaw modeline súyene otırıp jumıs kóriwi múmkin. Ózinen-ózi bahalaw modeli; Ámeldegi tabıslar óz-ózin rawajlandırıw wazıypaları. Bul model tiykarında óz-ózin bahalaw ańsat keshedi. Nabada, erisilgen tabıslar sanı óz-ózin rawajlandırıw wazıypalarına salıstırǵanda kóp (1 den úlken) bolsa, ol halda pedagog joqarı dárejede kásiplik kompetentlikti kórsete aladı. Nabada, tabıslar hám belgilengen ózin ózi rawajlandırıw wazıypaları óz-ara (1 ge) teń bolsa, ol halda ol ózinde orta dárejede kásiplik kompetentlikni ańlatadı. Egerde, tabıslar sanı belgilengen

rawajlandırıw wazıypalarınan kem (1 den kishi yamasa 0 ge teń) bolsa, ol halda pedagogdıń kásiplik kompetentlik dárejesi tómen esaplanadı jáne bul jaǵday pedagogdan óz kásiplik kompetentligin rawajlandırıwǵa saldamlı itibar beriw talap etedi.

3. Kásiplik kompetenciyalardı rawajlandırıw processin shólkemlestiriwde innovaciyalıq, akmeologiyalıq, aksiologiyalıq, kreativ, reflektiv, texnologiyalıq, kompetentli, psixologiyalıq, andragogik jantasıwlar.

Oqıtıwshınıń kásiplik kompetenciyası, kásip uqıplıǵı onıń qábileti kriteriyaları hám de kásiplik pazıyetleri (teren bilimge iyeligi hám pedagogikalıq iskerliginde oǵan tiykarlanganlıǵı), tálim processin rawajlandırıw, ózgeriwshen sharayatlarda tálim shólkemine kelisiwi, innovaciyalıq iskerlik, aqır-aqıbetde tálim processiniń nátiyjeli keshiwine saldamlı tásir etiwshi faktorlardan biri bolıp tabıladı. Tıńlawshılar qábiletleriniń qaysı dárejede kóriniske iye bolıwı hám múmkinshilikleriniń qanday ashılıwına tıńlawshılar hám oqıtıwshı -pedagog ortasındaǵı óz-ara sheriklik formaları, ulıwma alǵanda oqıtıwshınıń kásiplik jetikligine baylanıslı.

Pedagogikalıq iskerlikti ámelge asırıw processinde qalıplesken zárúrli kásiplik sapalar hám de jeke kásiplik potencialdı shólkemlesken pedagogikalıq qábilet hám uqıplılıq, intellektuallıq, motivaciyalıq, kommunikativlik, kreativlik-dóretiwshilik, perceptiv hám de shaxs dinamizmi yaǵnıy emocional-shıdamlılıq (shıdamlılıq tásir ótkeriw hám logikalıq isendire alıw) qábiletler kompleksi kiredi.

Oqıtıwshınıń kásiplik kompetenciyası dárejesi bir neshe faktorlar menen tikkeley baylanıslı.

Birinshiden, pedagogikalıq iskerligi processinde individual ayırmashılıqlardıń bar ekenligi, olardı ońlaw hám jetilistiriw, ekinshiden, pedagogtıń social-materiallıq ortalıqqa engiziliwi, tálim-tárbiya processinde sociallıq-materiallıq normaları hám kásiplik professionallıǵınıń júzege shıǵıwı.

Oqıtıwshınıń óz kásibine “kompetentligi” (ılayıqlıǵı), sonlıqtan, oqıtıwshılıq iskerliginiń nátiyjeligi, belgili kórsetkishlerge, mısalı, pedagogtıń nege hám qanday etip úyretiw qanshelli dárejede túsiniwi, de biliwi, onıń bilim dárejesi hám pedagogikalıq potencialı, zamanagóy oqıtıw texnologiyasın qaysı dárejede ózlestirip alǵanı, kásiplik pedagogikalıq uqıplılıǵı, tálim beriw hám tárbiyalaw hám de shaxstı rawajlandırıw menen baylanıslı máselelerdi qanshelli dárejede sheshe alıw pedagogikalıq qábileti menen belgilenedi.

Oqıtıwshınıń kásiplik kompetenciyası - pedagogikalıq uqıplılıǵı hám óz kásiplik iskerligin joqarı dárejede shólkemlestire alıwın támiyinleytuǵın, oqıtıwshı-pedagog shaxs qásiyetleriniń jıyındısı bolıp tabıladı. Sonday zárúrli ayırmashılıqlarǵa oqıtıwshı iskerliginiń adamgershilikke baǵdarlanganlıǵı, onıń

kásiplik bilimlari, pedagogikalıq qábiletleri hám pedagogikalıq texnikası (óz-ózin basqara alıw kónlikpeleri hám tınlawshılar menen óz-ara sheriklik ete alıw ilimiy tájiriybesi) kiredi. Bul pedagogikalıq uqıplılıq sistemasındaǵı ózin sırtqı tásirlesiz rawajlandıra alıw ózgesheligine iye óz-ara baylanıslı tárepler bolıp tabıladı. Sonnan kelip shıǵıp atap ótiw múmkin, oqıtıwshınıń kásiplik kompetenciyası - bul shaxs hám iskerlik subektiniń quramalı, kóp qırlı integral qásiyetleri kompleksi bolıp, onıń strukturası tómendegilerden ibarat: a) oqıtıwshınıń kásiplik kompetenciyasınıń quraytuǵın pútin komponentler; b) oqıtıwshı iskerligi hám shaxsına qoyılǵan normativ talaplar menen belgilengen ulıwma yamasa tipi ayırmashılıqlar (normativ professionalizm). v) oqıtıwshı subekt retinde pedagogikalıq iskerlik hám baylanısta kórinetuǵın bóliwshi individual-psixologiyalıq hám tipologiyalıq qásiyetleri oqıtıwshınıń kásiplik kompetenciyasınıń tiykarǵı strukturalıq bólimleri retinde “kásiplik uqıplılıq”, “pedagogikalıq iskerlik hám baylanıstıń individual usılı”, “pedagogikalıq dóretiwshilik”, “jeke kásiplik potencial”dı belgilewi múmkin.

Bular “Uqıp - Usıl - Potencial -Sheberlik (texnika) - Dóretiwshilik - Artistizm” formulasında óz mánisin tapqan pútin sistemanı quraydı hám pedagogikalıq professionalizminiń kórsetkishleri esaplanadı.

Oqıtıwshınıń kásiplik kompetenciyası - bul tınlawshılar menen sheriklik hám dos sıpatında múnásábetler processinde kórinetuǵın bolatuǵın “tálim hám tárbiya beriw kórkem óneri, pedagogikalıq uqıp, pedagogikalıq texnika hám erkin dóretiwshilik” bolıp tabıladı.

Pedagogikalıq dóretiwshilik. Joqarı tálim mekemesi tálim processinde innovaciyalıq texnologiyalardan paydalanıw tikkeley tálim processin ámelge asırıwshı oqıtıwshılardıǵa óz aldına talaplardı qoyadı. Ámeliy iskerlikke dóretiwshi onı qollanıwdıń tiykarǵı tayanısh noqatları esaplangan, óz-ózin jetilistiriw texnologiyasınıń konceptual tiykarların, tiykarǵı qaǵıydalarınıń mánisin ózlestirgen pedagog studentlerge tálim hám tárbiya beriwde innovaciyalıq ideyalardıń jetekshisi bolıwı múmkin. Bul bolsa tómendegilerdi talap etedi:

a) ol studentti tınlay biledi hám onı esite aladı, jeke pikirlerin ańlatıwına, ashıqtan –ashıq qarsı shıǵıwına tolerantlıq múnásebetinde bola aladı, óz-ara teńlik hám isenimge tiykarlangan múnásebetlerdi ornata biledi, jaǵdaydan múnásip túrde shıǵa aladı;

b) pedagog jańa ideyalardı báháma qollap-quwatlaydı, ideya hám pikirlerin biymálel, erkin ańlatıw múmkin bolǵan ortalıqtı jarata aladı;

v) qıyın yamasa tartıslı jaǵdaylarda ayıplını emes, keskinlik hám kelispewshiliklerdiń kelip shıǵıw sebeplerin izleydi;

g) studentler jámáátinde psixologiyalıq ortalıqtı jarata aladı, olardıń tabısları hám xızmetlerin tán alıp biledi.

Dóretiwshi pedagog óz kásibiniń jetik ustası - ustaz pedagog, belgili pedagogikalıq uqıplılıqqa iye shaxs esaplanadı. Pedagog barlıq jaǵdaylarda da óz iskerligin tabıslı alıp barıwı ushın turaqlı túrde óz bilim hám sheberligin asırıp, zamanagóy pedagogikalıq hám informaciyalıq texnologiyalardı, aldınǵı pedagogikalıq tájiriýbelerdi, metod hám usıllardı úzliksiz úyrenip, kásiplik-pedagogikalıq dóretiwshiligin rawajlandırıp baradı.

Arnawlı bir baǵdardaǵı qábilet hám ilimiy tájiriýbelerdi rawajlandırıw ushın bolsa anıq turmıslıq bilim hám tájiriýbege islew talap etiledi.

Sonda ǵana shaxs kásiplik iskerliginde júzege keletuǵın jańa múmkinshiliklerden paydalanıw ilimiy tájiriýbesine iye boladı. Bul jolda tiykarǵı tosıqlar nelerden ibarat boladı:

- Qayda, ne ushın hám qanday háreket qılıwdı bilmew, plandaǵı abstraktlıqlar jáne onıń reallıqtan uzaqlıǵı;
- Ámeldegi iste hám ulıwma turmısqanda qandayda bir zattı ózgertiwge tayınlıq (qálew)diń joq ekenligi;
- Joybarlawda konstruktiv, ámeliy processlerdiń ústin keliwi hám sezimlik jaǵdaydı inabatqa almaslıq;
- Tek nátiýjesi aldınan belgili hám sınaqtan ótken wazıypalardı ámelge asırıw hámde basqa jańa ǵayrat hám joybarlardı hal qılıw, moynına alıwdan qorqıw ;
- Óz minez-qulqların bahalaw hám nátiýjelerdi aldınan boljaw qábiletiniń jetispewshiligi;
- Óz háreketleriniń tabısı tuwrısında pikirlerge qızıǵıwshılıqtıń joq ekenligi.

Kompetentli jantasıw tálim-tárbiya procesin jetilistiriwdiń tiykarlarınan biri dep esaplanadı. Búgingi kúnde tálim sapasın áyne qánigeniń kompetentligin rawajlandırıw menen támiyinlew múmkin, buǵan tálim procesine zamanagóy texnologiyalardı engiziw arqalı erisiw múmkin. Sonday texnologiyalardan biri modulli tálim texnologiyası bolıp tabıladı. Tálim-tárbiya processine modulli-kompetentli jantasıw tálim processinde qáliplestiriliwi hám rawajlandırılıwı zárúr bolǵan tayanış, kásiplik hám arnawlı kompetenciyalar kompleksin proektlestiriw imkaniyatın beredi.

Tálimniń ámeliy jáne social táreplerin birlestiriw arqalı tálim processinde qatar jańa múmkinshilikler ónim boladı, kompetentli jantasıw tiykarındaǵı tálimdi ámelge asırıw ushın qosımsha sharayatlar jaratıladı, yaǵnıy :

Bilimlerdiń sistemalılıǵı hám pánleraralıq baylanısıwı támiyinlenedi; Tálim mazmunınıń dinamikalıq túrde keńeyip barıwına múmkinshilik jaratıladı ;

Islep shıǵarıw texnologiyalarına uyqas túrde qánigelerdiń jumıs alıp barıw jobaların dúziw múmkinshilikleri payda boladı;

Lawazım wazıypaları hám minnetlemeleri menen tanıstırıladı;

Háreketler hám atqarılatusın islerdi ámelge asırıwdıń jolları kórsetiledi;

Bolajaq qánigelerdiń lawazımǵa tiyisli hám jeke mápleri esapqa alınadı. Bul halda tiykarǵı tálim programmaları mazmunın proektlestiriw modullı tálim sisteması arqalı ámelge asırıladı. Joqarı tálimniń mámleket tálim standartlarında: “modul – tálim hám tárbiyanıń arnawlı bir maqseti hám nátiyjesine erisiw boyınsha óz-ara baylanısqa hámde logikalıq izbe-izlikke iye bolǵan oqıw pánleri hám olardıń strukturalıq bólimleri” dep táriyp berilgen.

Kompetentli jantasıwǵa tiykarlanǵan tálim múmkinshiliklerin jumısqa salıw hám nátiyjeli qóllawda tálimdiń modullı sistemaların ámeldegi qılıw jaqsı nátiyjeler beredi, nátiyjede bolajaq oqıtıwshınıń arnawlı kásiplik kompetenciyanın tabıslı qáliplestiriw hám jámiyet aldına qoyılǵan maqsetlerge muwapıq túrde zamanagóy básikeyge shıdamlı qánigeler tayarlaw ushın orın jaratıladı. Shaxsda kreativlik sapaların rawajlandırıw processiniń ulıwma mánisin tolıq ańǵarıw ushın dáslep “kreativlik” túsiniǵiniń mánisti túsiniw alıw talap etiledi. Ken Robinsonnıń pikirine kóre, “kreativlik - óz mánisine iye original ideyalar kompleksi” esaplanadı. Gardner bolsa óz izertlewlerinde kreativlikke sonday anıqlama beredi: “kreativlik - shaxs tárepinen ámelge asırılatusın ámeliy háreket bolıp, ol ózinde arnawlı bir jańalıqtı sáwlelendiriwi hám belgili ámeliy bahalawǵa iye bolıwı kerek”. Emebayl (1989 y.) dıń jantasıwı noqatı názerinen túsnilse, kreativlik “arnawlı bir tarawdıń boyınsha ózlestirilgen puqta bilimler menen birge joqarı dárejede dástúriy emes kónlikpelerge de iyelik etiw” bolıp esaplanadı.

Kóplegen izertlewlerde intellekt hám kreativlik ortasındaǵı baylanıslılıq jóninde hár qıylı kóz-qaraslar bar. Bir topar izertlewshilerdiń olar ortasında hesh qanday baylanıslılıq joq ekenligin uqtırsa, ekinshi topar wákileri kreativlik hám intellekt dárejesi bir-birine baylanıslı ekenligin aytıp ótedi. (Kim, 2005 j.).

Qadaǵalaw sorawları

1. Pedagogtıń kásiplik kompetenciyası degenimiz ne?
2. Oqıtıwshınıń kásiplik dárejesi qanday faktorlar menen tikkeley baylanıslı?
3. Pedagogikalıq processni proektlestiriw qanday ámelge asırıladı?
4. Pedagogtıń kreativ potencialınıń strukturalıq tiykarların ashıp berin.

PAYDALANÍLǵAN ÁDEBIYATLAR DIZIMI

I. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń shıǵarmaları:

6. Mirziëv Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “Wzbekiston”, 2017. – 488 b.

7. Mirziëv Sh.M. Milliy taraqqiët ywlimizni qatiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga kwtaramiz. 1-jild. – T.: “Wzbekiston”, 2017. – 592 b.

8. Mirziëv Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. –T.: “Wzbekiston”, 2018. – 507 b.

9. Mirziëv Sh.M. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', haëti ërug' va kelajagi farovon bwladi. 3-jild.– T.: “Wzbekiston”, 2019. – 400 b.

10. Mirziëv Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “Wzbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huqıqiy hújjetler:

11. Wzbekiston Respublikasining Konstituciyasi.–T.:Wzbekiston, 2023.

12. Wzbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrda qabul qilingan “Talim twgrisida”gi WRQ-637-sonli Qonuni.

13. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 21-sentyabrdagi “2019-2021 yillarda Wzbekiston Respublikasini innovacion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash twgrisida”gi PF-5544-sonli Farmoni.

14. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-maydagi “Wzbekiston Respublikasida korrupciyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari twgrisida”gi PF-5729-son Farmoni.

15. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-avgustdagi “Oliy talim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish twgrisida”gi PF-5789-sonli Farmoni.

16. Wzbekiston Respublikasi Hámzirlar Mahkamasining 2019-yil 23-sentyabrdagi “Oliy talim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bwyicha qwshimcha chora-tadbirlar twgrisida”gi 797-sonli Qarori.

17. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi “Wzbekiston Respublikasi oliy talim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish koncepciyasini tasdiqlash twgrisida”gi PF-5847-sonli Farmoni.

18. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026 yillarga mwljallangan Yangi Wzbekistonning taraqqiët strategiyasi twgrisida”gi PF-60-son Farmoni.

19. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-yanvardagi “Respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini samarali ywlga qwyishga doir birinchi navbatdagi tashkiliy chora-tadbirlar twgrisida”gi PF-14-sonli Farmoni.

III. Arnawli ádebiyatlar:

20. Muslimov N.A va boshqalar. Innovacion talim texnologiyalari. Wquv-metodik qwllanma. – T.: “Sano-standart”, 2015. – 208 b.

21. Muslimov N.A va boshqalar. Pedagogik kompetentlik va kreativ asoslari. Wquv -metodik qwllanma. – T.: “Sano-standart”, 2015. – 120 b.

22. Pecherkina, A. A. Razvitie professional'noy kompetentnosti pedagoga: teoriya i praktika [Tekst: monografiya / A. A. Pecherkina, E. E. Simanyuk, E. L. Umnikova : Ural. gos. ped. un-t. – Ekaterinburg : [b.i.], 2011. – 233 s.

23. O.S. Frolova. Formirovanie innovacionnoy kompetencii pedagoga v processe vnutrishkol'nogo povsheniya kvalifikacii. Diss.k.p.n. Voronej ,2018.

24. Kompetencii pedagoga XXI veka [Elektronnyy resurs]: sb. materialov resp. konferencii (Minsk, 25 noyab. 2021 g.) / M-vo obrazovaniya Resp. Belarus', GUO «Akad. poslediplom. obrazovaniya», OO «Belorus. ped. o-vo». – Minsk: APO, 2021.

25. Ishmuhamedov R.J., M.Mirsolieva. Wquv jaraënida innovacion talim texnologiyalari. – T.: «Fan va texnologiya», 2017.-60 b.

26. Ishmuhamedov R, Mirsolieva M, Akramov A. Rahbarning innovacion faoliyati. – T.: “Fan va texnologiyalar”, 2019.- 68 bet.

27. Kodjaspirova G.M. Pedagogika v sxemax, tablicax i opornix konspektax./ M.:Ayriss-press, 2016.

28. Natanzon E. Sh. Priemı pedagogicheskogo vozdeystviya. - M, 2012. - 202 s.

29. Sergeev I.S. Osnovı pedagogicheskoy deyatel'nosti: Uchebnoe posobie. – SPb.: Piter, 2014.

2-TEMA: PEDAGOGIKALÍQ TEXNIKA - KÁSIPLIK KOMPETENCIYALARDÍ RAWAJLANDÍRÍWDÍŇ TIYKARGÍ FAKTORÍ SÍPATÍNDÁ. (2 saat)

Reje:

1. Pedagogikalıq texnika haqqında túsiniq.
2. Pedagogikalıq texnika – pedagog xarakterin basqarıw faktorı sıpatında.
3. Pedagogikalıq deontologiya.

Tayanış sózler: pedagogikalıq texnika, pedagog xarakteri, oqıtıwshı iskerligi, pedagogikalıq kvalimetriya, pedagogikalıq deontologiya, pedagogikalıq basqarıw.

1. Pedagogikalıq texnika haqqında túsiniq.

Házirgi kúnde oqıtıwshıdan sheberlik, yaǵnıy texnikanı - pedagogikalıq texnikanıń tiykargı komponentlerin biliw, onıń usılların iyelew hám olardı óz iskerliginde qollay alıwdı talap etedi.

Pedagogikalıq texnikağa A. S Makarenko tómendegishe táriyp beredi: “Tárbiyashı shólkemlestiriwshi, júriwdı, házil qılıwdı, kewilli, qızba bolıwdı biliwi kerek, ol ózin sonday tutıwı kerek, onıń hár bir háreketi tárbiyalasın”.

Pedagogikalıq texnikanıń tiykarǵı komponentleri: 1. Oqıtıwshınıń ózin basqara alıwı. 2. Shaxs hám jámáátke tásir ete alıwı.

Shaxs hám jámáátke tásir qılıwdıń eki usılı ámeldegi: “isendiriw usılı” hám “qosıw usılı”. Ekinshisi nátiyjelilew bolıp tabıladı, sebebi insanğa jaqpay turıp onı isendiriwqıyın.

Pedagogikalıq texnika – hár bir tálim alıwshı hám jámáátke tásir ótkeriwde nátiyjeli qollanıw ushın zárúr bolǵan ilimiy tájiriyebe hám kónlikpeler, usıllar kompleksi.

Pedagogikalıq texnikanıń tiykarǵı strukturalıq bólimleri:

- sóylew ilimiy tájiriyesi hám texnikasın ózlestiriw;
- túsinikli, tásirli pikir hám sezimlerdi sózde anıq ańlatıw, mimika hám pantomimikalıq háreketlerden óz ornında paydalanıw ;
- mánisli hám ashıq júzli názer menen qaraw ;
- sezimlik-psixikalıq hám tosınarlı jaǵdaylarda óz sezimlerin jılawlay alıw ;
- túrli jaǵdaylarda oqıtıwshı-pedagog hám tárbiyashı ózine tán bolǵan dóretiwshilik keypiyattı basqarıw ;
- kúlki hám mıyıq tartıw shın júreктен tán alıw;
- tınlawshılar, kásiplesler menen mudamı jaqsı keypiyat hám xoshametlendiretuǵın múnásebette bolıw;
- bilimli hám kórkem ádebiyatqa baylanıslı tilde sóylew; dóretiwshilik pedagogikalıq qábiletin qollay biliw.

Pedagogikalıq uqıplılıqtı asırıwda oqıtıwshı shaxsınıń adamgershilik baǵdarına iye bolıwı, onıń qızıǵıwshılıqları, qádiriyat baǵdarları hám ideallarınıń joqarı maqsetke – barksamal áwladtı tárbiyalap jetistiriwge baǵdarlanǵanlıǵı menen belgilenedi. Usınıń menen birge tálim procesin basqarıw qánigelik páni, onı oqıtıw metodikası, pedagogika hám psixologiyanı jetik biliwdi talap etedi.

Búgingi kúnde mámleketimiz bilimlendiriw tarawı aldına qoyıp atırǵan wazıypalardıń atqarılıwı kóp tárepten oqıtıwshıǵa baylanıslı. Sonday eken, etikaniń zárúrli táreplerinen biri insan abırayı, bilimi bolıp tabıladı. Insannıń bilimi, dáslep, ulıwma jumısqa qosıp atırǵan úlesi hám sapası menen belgilenedi. Bazar ekonomikasına tiykarlanǵan jámiyette insan óz miynetiniń úlesi hám sapası menen, intellektual hám fizikalıq miynetiniń nátiyjesi, isbilermenligi menen qádirlenedi, hadal miynet insannıń qádiri, izzet-húrmetin asıradı. Oqıtıwshı, muǵallimniń atqarıp atırǵan jumısı búgingi kúnde jámiyette áhmiyetli bolıp tabıladı. Insannıń bilimi onıń hámeli, kásibinen kóre de kóbirek óz kásibin qanday orınlawı, onıń ádebine baylanıslı.

Jámietimiz talap jetip atırǵan hár tárepleme jetik, kámil insandı tárbiyalawda oqıtıwshınıń ornı kútá úlken bolıp tabıladı. Oqıtıwshılıq abıraylı, lekin júdá quramalı kásip. Jaqsı oqıtıwshı bolıw ushın pedagogikalıq teoriyanı iyelewdiń ózi ǵana jetkilikli emes. Sebebi pedagogikalıq teoriyada balalardı oqıtıw hám tárbiyalaw haqqında ulıwma nızam qaǵıydalar, ulıwmalastırılǵan stilistikalıq ideyalar aytıladı. Oqıtıwshınıń jas individual qásiyetlerin itibarǵa alıw kerek. Mektep turmısındaǵı ámeliy pedagogikalıq process bolsa júdá hár túrli bolıp tabıladı. Pedagogikalıq teoriyaǵa uyqas kelmeytuǵın jaǵdaylar ushırasıp turadı. Bul bolsa oqıtıwshıdan keń bilimpazlıq, puqta ámeliy tayarlıq, joqarı pedagogikalıq uqıplılıq hám dóretiwshilik, basqarıw qábiletin iyelewdi talap etedi. Al, pedagogikalıq uqıplılıq ne?

Pedagogikalıq uqıplılıq degende, pedagogikalıq processtıń barlıq formaların eń qolay hám nátiyjeli jaǵdayda tashkil etiw, olardı shaxs kámalı maqsetlerge qaray baǵdarlaw, tárbiyalanıwshılarda keń dúnyayaǵa kózqaras hám qábiletlerdi qalıplestiriw hám de jámiet ushın zárúr bolǵan iskerlikke beyimlesiwdi oyatıw túsiniledi.

Pedagogikalıq uqıplılıq túsiniǵi mazmunın “Pedagogikalıq enciklopediya” hám pedagogikalıq, psixologiyalıq ádebiyatlarǵa tıykarlanıp tómendegishe táriyplew múmkin:

Pedagogikalıq uqıplılıq - óz kásibiniń sheber ustası bolǵan joqarı dárejede mádeniyatlı, óz pánin tereń biletuǵın, jaqın bolǵan tarawlardı jaqsı analiz ete alatuǵın, tárbiyalaw hám oqıtıw metodikasın jetiliskeń iyelegen oqıtıwshı – tárbiyashı bolıp esaplanadı.

Pedagogikalıq uqıplılıq - oqıtıwshınıń ustaz tárbiyashılıq pazıyletleri, oqıtıwshılıq kásibiniń sırların tereń iyelegenligi, insanıyılıq hám uqıplılıǵı hám de intellektuallıq potencialı hám sol sıyaqlılar tıykarında ondaǵı kásiplik bilim hám túsiniq, kónlikpe hám ilimiy tájiriybelerdiń jetiliskeń qalıplesken kásiplik iskerligi.

Pedagogikalıq uqıplılıq - oqıtıwshıdaǵı tómenдеgi qábiletler sáwlelengenı:

sabaq materialın anıq hám ayqın bayan ete alıwı ;

óz tálım alıwshıların iláji bolǵanınsha úyrenilip atırǵan tema boyınsha birdey pikirge keltire alıwı ;

tema mánisin tolıq ashıp bere alıwı hám zárúriyat bolǵanda olarǵa bul temanın óz kásiplik iskerligindegi ornı hám roli haqqında túsiniq bere alıwı;

sabaq dawamında biyparq halda qatnasıp atırǵan studentti demde sabaq mazmunın úyreniwge tarta alıwı;

sabaqtı taǵı dawam ettiriwin qáleytuǵın bilim alıwshılar sanı auditoriyadaǵı jámi bilim alıwshılardıń qansha bólegin qurawın bahalap barıw jáne bul arqalı sabaq ótiw texnologiyasın rawajlandırıp barıw múmkinshiligine iye bolıwı;

sabaq maqsetine eriskenligin bahalay biliwi hám juwmaqlaw qábiletine iyelewi hám t.b.

Pedagogikalıq uqıplılıq – oqıtıwshınıń óz pánlerin úyreniwde erisken tájiriybelerin óz iskerliginde dóretiwshilik qollaǵan halda oqıw tárbiya jumısınıń hámme qırlarında eń joqarı dárejede erisilgen tabıslar bolıp tabıladı.

Pedagogikalıq uqıplılıq - bul oqıtıwshı-pedagogtıń sonday jeke hám kásiplik paziyletlerin belgileytuǵın ózgesheligi, ol óz pánin tereń hám hár tárepleme biliwinde, pedagogikalıq-psixologiyalıq hám metodikalıq tayarlıǵında tınlawshılardı oqıtıw, tárbiyalaw hám rawajlandırıwdıń maqul túsetuǵın jolların izlep tawıp ámeliy iskerliginde qollawında kórinetuǵın boladı.

Pedagogikalıq uqıplılıq degende oqıtıwshınıń pedagogikalıq -psixologiyalıq bilimlerin, kásiplik ilimiy tájiriye hám kónlikpelerin tolıq iyelewi, óz kásibine qızıǵıwshılıǵı, rawajlanǵan pedagogikalıq pikirlewi hám intuiciyası, turmısqa ádep-ikramlılıq estetikalıq múnásábette bolıwı, óz oy-órisine isenimi hám qatań talabı túsiniledi.

Pedagogikalıq uqıplılıq - oqıtıwshınıń kásiplik baǵdardaǵı dóretiwshiliginiń joqarı úlǵisi, pedagogikalıq uqıplılıq oqıtıwshıda jıllar dawamında qalıplesip baradı. Uqıplı oqıtıwshı báháma aldınıǵı tájiriye iyesi bola aladı. Sol sebepli “Pedagogikalıq texnologiya” túsiniǵi quramına “jańa”, “aldınıǵı”, “novatorlıq”, “dóretiwshilik”, “kásipti oylawı” sıyaqlı túsiniyeler sińdiriledi. Bul túsiniyelerdiń rawajlanıwı pedagogikalıq uqıpta kórinetuǵın boladı.

Oqıtıwshınıń uqıplılıǵı maydanınan analiz etilgen dereklerde «pedagogikalıq uqıplılıq» - «oqıtıwshı-tárbiyashınıń pedagogikalıq qábileti», «oqıtıwshınıń qatnasıq mádeniyatı hám sóylew kórkem óneri», «pedagogikalıq ádeplilik, ádep-ikramlılıq», «shıǵıs pedagogikalıq jaǵdaylarǵa múnásabet», «öz-ózin tárbiyalaw hám óz ústinde ilimiy dóretiwshilik islew» sıyaqlı sóz dizbegiler menen xarakterlenedi. Sonday eken, pedagogikalıq uqıplılıq oqıtıwshınıń kásiplik, jeke, ulıwma mádeniy, arnawlı sapaları menen birge óz kásibine uqıplılıǵı, mehri menen xarakterlenedi.

«Oqıtıwshı,- deydi Al-Farabiy,- aqıl -parasatqa, shıraylı sóylewge iye bolıwı hám oqıwshılardı aytajaq bolǵan pikirlerin tolıq hám anıq ayta alıwdı biliwi zárúr». Ol óz pikirin dawam ettirip, «Oqıtıwshı hám baslıqtıń wazıypası dana mámleket basshısı wazıypasına uqsaydı, usınıń sebebinen oqıtıwshı esitken hám kórgenleriniń barlıǵın eslep qalıwı, aqıl -parasatqa, shıraylı sóyley alıwı, jaslarǵa aytajaq bolǵan pikirlerin tolıq hám anıq aytıp beriwdi biliwi kerek. Sol menen birge óz ar-namısın qádirlewi, ádalatlı bolıwı kerek. Áne sonda ǵana ol insanlıqtıń joqarı dárejesine iye boladı hám baxıttıń shıńına erisedi», dep aytıp ótedi.

Nasriddin Tusiy óziniń «Oqıtıwshılardı tárbiyalaw haqqında» atlı shıǵarmasında: «Oqıtıwshı tartıslardı alıp barıwı, biykarlaw etip bolmaytuǵın dárejedeǵı tastıyqlap biliwi, óz pikirleriniń tuwrılıǵına iseniwi, sóylewi bolsa ulıwma taza, gápleri logikalıq tárizde bolıwı kerek. Oqıtıwshı sóylewi hesh qashan hám hesh jerde qopal yamasa qattı bolıwı múmkin emes. Sabaq waqtında oqıtıwshınıń ózin tuta almaslıǵı jumıstı buzıwı múmkin», deydi. Sonday eken, tálim-tárbiya processinde oqıtıwshı pedagogikalıq uqıplılıqtan aqılǵa say paydalanıwı, basqarıw mexanizmlerinen paydalanıwı zárúr.

2. Pedagogikalıq texnika – pedagog xarakterin basqarıw faktorı sıpatında.

Pedagogikalıq procesti basqarıw neden baslanadı? Tálim mákemelerinde tálim-tárbiya processin joybarlawdı shólkemlestiriw, oqıw jaǵdayları boyınsha qarar qabıllaw, kepillik berilgen nátiyjeni qolǵa kirgiziw, baqlaw, kásiplik iskerlikti muwapıqlastırıw menen belgilenedi.

Pedagogikalıq uqıplılıqtı asırıwda basqarıw kórkem ónerinen paydalanıw da zárúrli áhmiyetke iye boladı. Bunda tálim menejmentinde aktual bolǵan máseleler ámeldegi:

1. Tálimde maqsetti anıq qoya biliw hám bas ideyalar sheshimine itibar beriw.

2. Pedagogikalıq jámáátte sóz hám jumıs birligin jolǵa qoyıw, salamat ortalıq jaratıw.

3. Tálimde mámleket tálim standartları talaplarınıń atqarılıwına sapalı kepillik beriw.

4. Jáamáát hám oqıwshılar arasında sanalı intizamdı qalıplestiriw.

5. Hár bir kásiples pedagogqa shın júreктen múnásette bolıw.

6. Dóretiwshilik, operativlik hám isenimge erisiw, keń qamtılǵan oylaw, maqset hám keleshekti aldınan kóriw, etilgen islerdi analiz etiw, sın kózqarastan qaraw, usınıs kirgiziw, qollanıwǵa erisiw.

7. Pedagogikalıq jámáátin ishki tártip-qaǵıydalarına ámel qılıw.

8. Tálim-tárbiya jumısların alıp barıw ushın salamat ortalıq hám materiallıq sharayat jaratıw.

9. Jumıs júrgiziwde mámleket, mámleketlik emes shólkemler, tálim mákemeleri, shańaraq, máhálle menen shın júreктen sheriklik ornatıw hám tálim-tárbiya sapasın asırıw.

10. Tálim-tárbiya processinde sapa hám nátiyjelilikti támiyinlew sıyaqlılardan ibarat.

Bunda pedagogtıń iskerligi tómendegi shártlerge juwap beriwi kerek:

- tárbiya hám oqıwshılarga tásir ótkere alıw;
- talap etiwshilik;
- juwapkershilikti óz moynına alıw;
- abıray -itibarğa iye bolıw;
- pedagogikalıq jámaáttıń isenimin aqlaw;
- oqıwshılardıń iskerligin tuwrı bahalaw;
- tálim-tárbiya nátiyjelerin gúzete biliw, bahalay alıw, zárúr jaǵdaylarda sın pikir ete alıw.

Pedagogqa tán sapalar: shólkemlestiriwshilik; kásiplik iskerlik; qatnasıqqa kirisip ketiw; hár qanday jaǵdayda ózin tuta alıw, saldamlılıq; kásiplik uqıplılıq; uqıplılıq, másláhát bere alatuǵın; aqıl -zeyinli; ózine isenetuǵın; órnek bóle alatuǵın; qadaǵalay alıw.

Oqıtıwshınıń kásiplik pedagogikalıq sheberliginiń tiykarǵı mazmun mánisin kriteriyaları hám kórsetkishleri-pedagogikalıq dóretiwshilik, pedagogikalıq texnika sırların puqta iyelew hám joqarı kásiplik potencialǵa- professionalizmdi iyelew, tálim-tárbiya processinde tınlawshılar menen óz-ara baylanıstı alıp barıw taktikasini qollaw hám olarǵa tabıslı tásir kórsetiwdiń forma, usıl, qurallarınan xabardarlıǵı, pedagogikalıq qábiletlerin kórsete alıw, sóylewiniń tuwrılıǵı, shólkemlestiriwshilik qábileti, ruwxıy bilimlendiriw hám tárbiyalıq islerdi shólkemlestiriw hám de ámelge asırıw, pedagogikalıq iskerlik processinde turpayılıq hám sezimlerin jılawlay alıw hám basqa qásiyetlerden ibarat. Sonday eken, joqarı pedagogikalıq uqıplılıq iyesi, yaǵnıy professional kásip iyesi bolıw ushın oqıtıwshı ózinde de dóretiwshilikti de novatorlıqtı (jańalıqqa umtılıwdı) tárbiyalawı kerek.

Bunı tómende keltirilip atırǵan oqıtıwshınıń kásiplik uqıplılıǵı mazmunı hám mánisi tiykarında kóriwimiz múmkin:

Qánigelerdiń izertlewleri nátiyjesinde oqıtıwshılardıń pedagogikalıq bilimler, pedagogikalıq uqıplılıqtı ózlestiriwdiń bes dárejesi anıqlanǵan: informaciya, tezaurus, stilistikalıq, texnologiyalıq, izertlew.

Informaciya dárejesinde tiykarǵı wazıypa ámeldegi bilim haqqında informaciya alıw múmkinshiligin támiyinlewden ibarat.

Tezaurus dárejesi pán tili menen baylanıslı. Kásiplik professionalıqqa iye bolǵan pedagog bul tildi biliwi shárt, sebebi bilimler olardı kerek dárejede qabıl qılıw hám túsiniwdi talap etedi. Tezaurus dárejesi bilim hám insan ortasındaǵı informaciyaǵa tiyisli tosıqlardı saplastırıw hám qánigelerdiń pán tilin erkin ózlestiriwge múmkinshilik jaratıwdı názerde tutadı.

Stilistikalıq dáreje tek ǵana ilimiy bilimler, bálki kásiplik kónlikpelerdiń de bar ekenligin, pedagogikalıq teoretikler tárepinen islep shıǵılǵan usıllardı ózlestirilgenligin ańlatadı.

Texnologiyalıq dáreje ilimiy bilimlerde hám usınıs etilgen aldınıǵı tájiriybeni ámeliyatqa ámeldegi etiw maqsetinde olardı sapalı hám nátiyjeli engiziwde názerde tutadı. Sáwlelendiriw tuwrıdan-tuwrı nusqa kóshiriw degeni emes. Bunda arnawlı bir metod qollanılıp atırǵan shárt-sharayat, atap aytqanda, tınlawshılardıń tayarlıq dárejesi, olardıń ádetleri, oqıtıwshı-pedagoglardıń texnologiyalıq mádeniyat hám pedagogikalıq uqıplılıq dárejesi esapqa alınıwı kerek.

Atap ótiw zárúr, oqıtıwshınıń texnologiyalıq mádeniyatı pedagogikalıq mádeniyat hám pedagogikalıq sheberliginiń strukturalıq bólegi bolıp esaplanadı. Texnologiyalıq mádeniyatlı hám joqarı kásiplik pedagogikalıq professionallıqqa iye oqıtıwshı pedagogika pání hám ámeliyatın birlestiredi.

Izertlew dárejesi usınıń menen xarakterlenedi, oqıtıwshı ilimiy bilimnen paydalanıwdan onı jaratıwshısına aylandıradı. Jańalıq jaratıwshı oqıtıwshı-pedagoglar ámeliyatın ilimiy potencialın, izertlew iskerligi ushın kerekli izertlew maydanınıń bar ekenligin kórsete aladı.

Sonday etip, pedagogikalıq uqıplılıq oqıtıwshı-pedagoglardıń kónlikpeleri quramına ámel etedi hám ámeliy iskerlikte olar arqalı júzege shıǵadı. Usınıń sebebinen pedagogikalıq uqıplılıq oqıtıwshınıń pedagogikalıq mádeniyatı hám pedagogikalıq kónlikpe, etikasınıń ajıralmaytuǵın bólegi bolıp esaplanadı.

3. Pedagogikalıq deontologiya.

Oqıtıwshı kásiplik xızmetinde qarım-qatnas mádeniyatın qáliplestiriw áyyemgi jámiyettiń zárúrlikleri hám talaplarınan kelip shıqqan halda sheshiledi. Pedagogikalıq qarım-qatnas mádeniyatı hár tárepleme durıs tańlangan, oqıtıwshınıń mánawiy dárejesi, biytkarar ózgesheliklerine muwapıq keliwshi metodikası tómendegi wazıypalardı sheshiwge járdem beredi:

1. Qarım-qatnasta hár bir oqıtıwshıǵı itibar beriw, qarım-qatnas processin ápiwaylastırıw, konfliktlerdiń aldın-alıw;
2. Oqıtıwshılardıń jas ózgesheligin esapqa alıw, onıń ishki dúnyasın biliwge itibar beriw, ishki dúnyasına kirip barıw;
3. Pedagogikalıq qarım-qatnasta oqıtıwshınıń mánawiy-ádep-ikramlıq normaları jetiskenlikleri gilti, tálim-tárbiya nátiyjelgin asıradı, ustazda ózi aktivliginen qanaatlanıw hám ózin erkin seziw.

Oqıtıwshı menen oqıtıwshılardıń qarım-qatnasta bir-birlerin óz-ara túsinbewi, qarım-qatnas qurallarınıń joqlıǵın, xar bir oqıtıwshınıń ruwxiyatına karap karım-katnas etpewi, májbúrlaw qatnası hám t.b.

Pedagogikalıq qarım-qatnas usılları ústinde islew tiykarlangan sistemasın dúziw ushın, xar oqıtıwshı óziniń mashqalalarınan, jol qoyılǵan kemshiliklerden kelip shıǵıp, qıyınshılıqlardı analiz etiw arqalı sheshiwı lazım. Pedagogikalıq qarım-qatnastıń barlıq mashqalaları paytında, olar ózleriniń shaxsiy sezimlerin

rawajlandırıp barıwın támiyelewshi qurallardan paydalanıwı usınıs etedi. Bunda tiykarınan isenim keypiyatın tiykarǵı roldi oynaydı. Bul jaǵdaylardıń óz-ara háreketleriniń sistemalı quralları tómendegishe berilgen: 1.Qarım-qatnas processinde tárbiyalanıwshı obektiniń juwap háreket imkaniyatların aldınan kóre biliw; 2.Obekte psixologiyalıq tosıq hám unamsız qaraslardı keltirip shıǵarıwshı quralların qolǵa kiritiw; 3.Jaǵdaydıń ózgeriwine qarap paydalanıw múmkin bolǵan qarım-qatnastıń bir neshe modeline iye bolıw; 4.Oqıwshılar jámaáti pikirin tınlaw, olardıń pikirlerine qosılıw, hám olarda empatiya (dártine sherik bolıw) kónlikpesin rawajlandırıp barıw;5.Óz-ara qarım-qatnas nátiyjelerin bahalaw, erisilgen jetiskenlikler hám kemshiliklerdi pedagogikalıq-psixologiyalıq qurallar tiykarında salıstırıw;

Pedagogikalıq deontologiya – «**deontologiya**» grekshe sózden alınǵan bolıp, pedagogtıń kásiplik minez-qulqı (tiyisli, uǵıw, úyreniw) haqqındaǵı ilim hám pedagogtıń kásiplik tarawındaǵı minez-qulıq normalarınıń kaǵıydasın islep shıǵadı. Ol XIX-ásirde anglichan filosofi I.Bentamom tárepinen adamnıń minez-xulqı máselesine qaratılǵan. Pedagogikalıq qarım-qatnas–pedagogtıń kásiplik minez-qulik normaların pedagogikalıq processti shólkemlestriwde nátiyjeli bolıp esaplanadı.

Pedagogikalıq qarım-qatnas mádeniyatı oqıtıwshı xızmetin jetikenliklerge baǵdarlawshı eń áhmiyetli qural, bunda oqıtıwshınıń áhmiyetli páziyeti, onıń qarım-qatnas mádeniyatına tiykarlangan sóylew qatnası da úlken áhmiyetke iye. Pedagogikanıń kategoriyası sıpatında qarım-qatnas oqıwshılar qálbine jol taba alıw, olardıń mehrına iye bolıw, pedagogikalıq kóz-qarastan tálim-tárbiya processinde oqıwshılar menen óz-ara baylanısqa qaratılǵan oqıtıwshınıń pedagogikalıq qábileti.

Pedagogikalıq qarım-qatnas mádeniyatı quralları oqıtıwshı hár qanday xabardı qarap shıǵar eken, oqıwshılardıń shaxsı hám psixologiyalıq ózgeshelikleri haqqındaǵı xabaralardıń áhmiyetin ayrıqsha itibarǵa laıwı kerek. Pedagogikalıq qarım-qatnas mádeniyatı, oqıwshınıń hár qanday sharayat hám kórinislerge maslasıwına imkaniyat jaratadı. Bular sırttan qaraganda onsha áhmiyetli bolmasa da, oqıwshılar ishki dúnyasında bolıp atırǵan, olardı túsiniw ushın áhmiyetli bolǵan zárúr ishki processler kórinisleriniń belgilerin bilip, tálim-tárbiyalıq xızmet alıp baradı. Oqıtıwshı qarım-qatnas mádeniyatı tiykarında onıń hár bir sózi, pikiri bolıp atırǵan processlerge múnásibeti oqıwshılar tárepinen xar qıyılı kóriniste túsiniledi, bul oqıwshınıń pikiriniń, ishki dúnyasınıń tereńligi, oylawı, dúnyaya qarası keńligi menen belgilenedi. Oqıtıwshı shebereliginiń;

1. *Ómirlik tájriybesi;*
2. *Pedagogikalıq xızmeti processinde iyelegen kónlikpe hám tájriybesi;*
3. *Belgili oqıwshılar jámaáti menen bolǵan qarım-qatnasta bolıw tájriybesi;*

3. Xalkımızda ázelden qarım-qatnas sálemlesiwden baslanadı. Sálemlesiw túrli xalıqlarda hár qıyılı ámelge asırıladı. Xalqımızdı sálemlesiw ádep-ikramlıqtıń joqarǵı úlgisi sıpatında qádirlengen. Ulıwmainsanıy qádiryatlardıń ústinligi, sol

milletniń ruwxıy ózgeshelikleri, óz-ara múnásibetleri mánawiy tiykarları, bolajaq qarım-qatnastıń xarakterin, óz-ara birge islesiwini bildirgen.

«Quran Kárim» de sálemlesiw ádebi musulmanlardıń májbúriy burış tárzinde bayan etilgen. «Áy múminler, óz úyreńizden basqa úylerge ruksat sormaǵansha hám iyelerine sálem bermegenizshe kirmeńiz, Mine bull siz ushın jaqsı...» (24.27., (24-61).

Qarım-qatnastıń tiykarǵı quralı til eaplanadı. Sonıń ushında til- baylanıs quralı sıpatında táriyplenedi. Insannıń tili shiyrin, sóylew mádeniyatına iye bolsa, qısqa waqıt ishinde xalıq arasında abıroyǵa erisedi. Kóp sóylew hesh qashan adamǵa abıroy bermegen.

«Sóz aytıwdan aldın, hár qanday sóz artınan keletuǵın aqıbetlerdi oyla» I. Pavlov.

Amerikalı ataqlı shayır R. Emerson: «Sóylew qúdretli kúsh: ol isendiredi, ózine tartadı, májbúr etedi» deydi.

4. Qarım-qatnas arqalı mánawiy mádeniyattıń qalıplestiriw ólshemleri kórsetilgen:

- Xár bir insannıń qızıǵıwshılıqların kóre biliw;
- Milliy-manawiy mádenit dereklerin úyreniw, ózligin ańlawǵa zárúrlik;
- Insan ómirinde miynettiń ornın durıs túsiniw;
- Insanparwarlıq, mehir-aqıbet, iyman, isenim, milliy qádiryatları qádirlew;
- Watanǵa muqabbat, sadaqat;
- Ata-ana, aǵayın tuwǵanlar, basqa adamlarǵa saxawatlı bolıw;

Oqıtıwshınıń qarım-qatnası tiykarında oqıwshılar ruwxıy mádeniyatın qalıplestiriw processinde tásir etiwshi faktorlar bar bolıp:

1. Ózligin ańlawdı qalıplestiriw ushın bilgili bir ortalıqta mánawiy qádiryatlar menen háreket arqalı qarım-qatnasqa kirisiw. **Ruwxıy háreketler** faktorın támiynlew;

2. **Sóylew baylanısları** tárbiya obektleri hám subektleri arasında keshedi hám oqıwshı maánawiy mádeniyatın qalıplestiriwshi faktor bolıp xızmet etedi.

3. **Dóretiwshilik**, milliy –manawiy qádiryatlar tiykarında oqıwshı manawiy mádeniyatın qalıplestiriwde áhmiyetli faktor esaplanadı.

4. **Oqıwshı mánawiy mádeniyatın qalıplestiriwdiń jetiskenligi oqıtıwshınıń qarım-qatnas alıp barıw psixologiyalıq taktikası faktorlarına baylanıslı.**

5. **Oqıtıwshı qarım-qatnası tiykarında oqıwshılarda dóretiwshilik faktorların jetilistirip barıw:**

Oqıwshılarda mánawiy mádeniyattı qalıplestiriw processii nátiyjeli bolıwı oqıtıwshı hám oqıwshılardıń óz-ara birge islesiwine de, xızmetti durıs shólkemlestiriwne de baylanıslı. Xızmet túrlerin tereń biliw kerek boladı:

1. *birge islesiwde juwapkershilik, aktivlik, qarım-qatnas mádeniyatı;*

2. *sabaqta oqıtıwshı hám oqıwshı maqsetin anıq biliwi, wazıypalardı durıs belgilew;*

3. *sabaq barısında bilimler, mazmunlı, ilimiy, úzliksiz, sistemalı, tárbiyalıq xarakterge iye bolıw hám t.b.*

4. *pedagogkalıq sheberlik, pánin jaqsı kóriw, nátiyjeni aldınan kóre alıw hám t.b.*

5. *sabaq processinde erkin pikir júritiw, óz-betinshe jumıslardan paydalanıw hám t.b.*

6. *oqıwshılar bilimine berilgen bahanıń ádalatlı bolıwı, tálim-tárbiyalıq xızmetti durıs shólkemlestiriw hám t.b.*

Tálim-tárbiya processinde oqıwshılar sanasına qarım-qatnas tiykarında milliy qádiryatlar hám mánawiy mádeniyattı qáliplestiriw, oqıtıwshı hám oqıwshılardıń óz-ara qarım-qatnasın házirgi zaman pedagogikalıq talapları tiykarında quramalı shólkemlestiriw támiynlenedi.

Qadaǵalaw ushın sorawlar:

1. Pedagogikalıq texnika degende neni túsinisiz?
2. Oqıtıwshı iskerliginde pedagogikalıq texnikanıń áhmiyeti qanday?
3. Pedagogikalıq texnikanıń tiykarǵı komponentlerine neler kiredi?
4. Pedagogikalıq deontologiya degenimiz ne?

3-TEMA: KÁSIPLIK KOMPETENCIYALARDÍ QÁLIPLESTIRIW HÁM RAWAJLANDIRIW JOLLARÍ. (2 saat)

Rejesi:

1. Sociallıq hám kásiplik tájiriybege tiykarlangan intellektual shınıǵıwlar (Sın kóz-qarastan pikirlew).
2. Tınlawshılardıń kásiplik kompetenciyanıń úyreniw.

Tayanış sózler: kompetenciya, kásiplik kompetenciya, kásiplik tájiriybe, dóretiwshilik ortalıq, tájiriybe almasıw.

1. Sociallıq hám kásiplik tájiriybege tiykarlangan intellektual shınıǵıwlar.

Kásiplik tájiriybege tiykarlangan intellektual shınıǵıwlardı tómende tolıq kórip ótemiz. Bulardan biri sın pikirlewdiń mazmunı úsh sırtqı faktorlar: obekti, maqseti, didaktikalıq tiykarlar rawajlanıwınıń nızamlıqları arqalı baylanıladı.

Sın kóz-qarastan pikirlewdiń sırtqı tárepi degende biz talay ápiwayı processlerin (qabıllaw, dıqqat qoyıw hám basqalar) xoshametlew hám studenttiń

ulıwma jumıs qábiletin saqlawdı túsinemiz. Onıń ushın tómendegi usıllar xızmet etedi:

- túrli metodlar, túrler hám oqıw jumısları usılların gezeklesiw jolı menen túrli nerv orayları jumısların almastırwı támiyinlew;

- oqıw processinde sóz hám kórgezbeli, anıq hám abstraktliktiń tuwrı óz-ara múnásebeti;

- sabaqta fizikalıq hám muzikalıq dem alıw minutları;

- unamlı sezimlerdi qollap-quwatlaw ;

- didaktikalıq usıl retinde oyın hám jarıslardı ótkeriw, sın pikirlewiniń ishki tárepi, bul eń dáslep studentler pikirlewin aktivlestiriw, baslanğısh toparlarda bolsa olar oyda sawlelendiriw hám dóretiwshiligin xoshametlew bolıp tabıladı.

Sın kóz-qarastan pikirlewin qalıplestirwıdiń ishki tárepi maqsetlerinde paydalanatuǵın tiykarǵı usıllar tómendegiler bolıp tabıladı:

- studentlerdiń óz betinshe jumısı;

- óz-ózin hám óz-ara qadaǵalaw elementleri;

- bolajaq baslanğısh klass oqıtıwshıları tálimine mashqalalı jantasıw;

- tálimniń qalıplesiw sisteması elementleri hám basqalar.

Sırtqı hám ishki qalıplestiriw usılları sın kóz-qarastan pikirlewdiń barlıq basqıshların qamtıp aladı: janlı baqlaw júrgiziw basqıshında, oyda sawlelendiriwdi qabıllaw hám júzege keliwinde; abstrakt pikirlew basqıshında, oqıw materialın aqıl etiw hám sistemalastırwıda, juwmaq hám ulıwmalasqanlardı qalıplestiriwde, eske alıw basqıshında, ózlestirilgen materialdı qollawda.

Hátte jaqsı oylap tabılǵan sistema hám sın kózqarastan pikirlew usıllarınan aqılǵa say paydalanılǵanda da student oqıtıwshı rejlestirgen tásirlerdi mudamı da uyqas túrde qabıl qıla bermeydi. Sol sebepli sın kóz-qarastan pikirlewdi qalıplestiriwshi múmkinshilik hám qurallar menen bir qatarda studentler ishki mexanizmin de úyreniw zárúr.

Sın pikirlewdiń pedagogikalıq - psixologiyalıq tiykarları.

Studentler sın pikirlewdi úyreniwde zamanagóy didaktika hám tálim psixologiyası jetiskenliklerinen paydalanadı. Sın pikirlewinde studentlerdiń individual hám tipik qásiyetlerin kórip shıǵadı.

Ózlestiriw processinde analitikalıq -sintetikalıq iskerlik, sonıń menen birge salıstırw, abstraktlastırw, ulıwmalastırw hám anıqlastırw sıyaqlı pikir operaciyalar zárúrli rol oynaydı.

Analiz - bul, predmetti bóleklerge bóliw.

Sintez - bólek elementler yamasa bólimlerdi bir pútinge birlestiriw bolıp tabıladı.

Atap aytqanda, bir onlıq hám eki birlikten ibarat san neshe dep ataladı degen oqıtıwshınıń sorawına juwap berip, tálim alıwshılar sintezdan paydalanadı (On

hám eki bir 12 sanın quraydı); 25 sanında neshe onlıqlar hám birlikler bar degen sorawǵa juwap berip, oqıwshılar sanlar analizin ámelge asıradı.

Sın kóz-qarastan pikirlewdiń aktiv metodların islep shıǵıwda tómendegi tiykarlardan kelip shıǵadı: Sın pikirlew ne?

Pikirlew - oqıw, jazıw, sóylew hám esitiwge uqsas process. Ol sonday aktiv, muwapıqlastırıwshı process, onıń quramında qandayda bir haqıyqat jatadı.

Pikirlew kontekstten sırtta ónim etiletuǵın kónlikpe emes.

Sın kóz-qarastan pikirlew bilimlendiriwge tiyisli programma yamasa kúndelik turmıstıń ulıwma kontekstinen jıraqlasqan sharayatta úyreniliwi kerek bolǵan hádiyse de emes.

Braun (1989) aytıp ótedi, wazıypa hám real turmıs maqsetlerine baylanıspaǵan oqıw kónlikpeleri tálim alıwshılarǵa obektiv testlerdi jaqsı tapsırıw múmkinshiligin beriwi múmkin, lekin olar bul kónlikpelerdi jańa jaǵdaylarda qollay almaydı.

Nátiyjeli hám turaqlı úyreniw tiykarında studentlerdiń informacijalardı ózlestiriw, sintezlewi hám olardı tolıq iyelew aktivligi jatadı. Úyreniw processı pikirlew iskerliginiń túrli kórinislerinen paydalanǵanda ǵana tabıslı boladı. Bunda process jáne de sanalı túrde ózlestiriledi. Úyreniw hám sın kózqarastan pikirlew studentlerdiń anıq wazıypalarǵa salıstırǵanda jańa bilimlerdi qollaw múmkinshiliklerine iye bolǵan táǵdirde rawajlanadı. Úyreniw studentlerdiń aldınǵı bilimleri, tájiriybelerine tayanǵanda ǵana bekkemlenedi. Bular studentlerdiń bilgen bilimlerin jańa informacijalar menen bólew múmkinshiligin beredi. Sın pikirlew hám úyreniw ideya hám tájiriybelerdiń hár qaysısın pedagoglar túsingen hám qádirlegen waqıtta ǵana ámelge asadı. Sın kózqarastan pikirlew «birden-bir tuwrı juwap»tı qabıl etetuǵın mentalitet processinde júz bermeydi.

Sın kóz-qarastan pikirlewdiń rawajlanıw ortalıǵın jaratıw. Sın pikirlewdi rawajlandırıw ańsat jumıs emes. Bul arawlı bir jas dáwirinde esten shıǵarılatuǵın wazıypa da emes. Sol menen birge sın kóz-qarastan pikirlewdi rawajlandıratuǵın birden-bir jol da joq.

Lekin sın pikir qalıplesiwine járdem beretuǵın arawlı bir oqıw kompleksi bar. Onıń ushın :

- studentlerge oylaw ushın múmkinshilik beriwi;
- hár túrli ideya hám pikirlerdi qabıllaw ;
- studentlerdiń oqıw processinde aktivligin támiyinlew;
- studentlerdi kúlkige qalmawǵa isendiriw;
- hár bir studenttiń sın kóz-qarastan pikir júrgiziwge ılayıq ekenligine isenimin oyatıw ;

sın pikirlewdiń júzege keliwin qádirlew kerek. Sol múnásebet menen studentler:

- ózine isenimdi arttırıw hám óz pikiri hám de ideyalarınıń qádirin túsiniw;
- oqıw processinde aktiv qatnas etiw;
- túrli pikirlerdi itibar menen tıńlaw ;
- óz húkimlerin qálıplestiriwge hám de odan qayıwǵa tayın turıwı

kerek.

Waqıt. Sın kóz-qarastan pikirlew waqıt talap etedi. Yaǵnıy, óz pikirlerin qálıplestiriw aldınıǵı ideya, oyda sawlelendiriw, ushırasıwlar hám tájiriyeberdi arxeologiyalıq tárepten izertlewge alıp keledi. Sol sebepli de:

- pikirlerin óz sózleri menen ańlatıw;
- óz-ara sın pikirler almaslaw;
- óz ideyalarına hám konstruktiv usınıslarǵa juwap ala biliw;

pikirlerdi arnawlı bir ideyalar túsinde, qolay ortalıqta ámelge asıra alıw hám óz ideyaların tolıq hám anıq túsiniw.

Ruxsat. Sın kóz-qarastan pikirlewde erkinlik bolıwı ushın studentler maqul hám maqul bolmaǵan zatlardı, olar haqqında pikirlew, dóretiwshilik qılıw ushın ruxsat alıwları kerek. Studentler múmkin bolǵan jaǵdaylardı ańlap alıwǵa, sın kóz-qarastan analiz etiwge aktiv kirisedi.

Sın kózqarastan analizge ruxsat alıw sanalıq principine tiykarlanadı. Bunda analiz arasındadıǵı parq anıqlap beriliwi kerek. Sın pikirlewge ruqsat beriw pikirlew ushın maqset bolıp, dos sıpatında hám de nátiyjeli sharayatta keshedi.

Kóp túrlilik. Studentlerdiń pikirlew processinde túrli pikirler hám ideyalar payda boladı.

Hár qıylı pikir hám ideyalar jalǵız-birden-bir juwaptan waz keshilgende ǵana júzege keledi. Pikirlerdi túsiniw shegaralanǵanda studentlerdiń pikirlewine shek qoyıladı. Tek bir ǵana juwap kerek bolǵan táǵdirde hár-qıylı qural hám processlerden paydalanıw kerek, onıń járdeminde studentler áne sol juwaptı taba alsın.

Aktivlik. Sın kóz-qarastan pikirlew studentlerdiń aktivligi menen tikkeley baylanıslı. Ádette, ayırım studentler passiv tıńlawshılar boladı, sebebi olarda oqıtıwshı bilimli yamasa kitapda ol berip atırǵan bilimler ámeldegi, sol sebepli olar bilim alıwlarına oqıtıwshı juwapker degen oyda sawlelendiriwde boladı. Oqıw processinde studentlerdiń aktiv qatnasıwı hám oqıwǵa ózleriniń juwapker ekenligin sezim qılıw sın kózqarastan pikirlewde kútilgen nátiyjelerdi beredi. Studentlerdi oylawǵa, óz ideyaları hám pikirleri menen óz-ara bólisiwge shaqırıw sıyaqlı pedagogikalıq jantasıw olardıń aktivligin asıradı.

Táwekelshilik. Erkin pikirlik táwekelshilikke tiykarlanadı. Onıń bilim iskerliginde qorqpay táwekel etiwshi insanlardı xoshametlendirip turıw maqsetke muwapıq boladı. Pikirlew processinde «aqmaqlıqqa tán ideyalar» aqıl menen strukturalanǵan birikpe hám túsiniqler ilgeri súrilgen jaǵdaylar da bolıwı múmkin.

Oqıtıwshı onı oqıw processin tábiyiy jaǵdayı retinde studentlerge túsindiriwi kerek.

Qádirlew. Sın pikirlew faktorlarınan biri studentlerdiń pikirlew processin qádirlewlere bolıp tabıladı. Shólkemlestirilgen pikirlew processinde studentler óz ideyaları, qıyallarınıń oqıtıwshı tárepinen qádirlenip atırǵanın túsingen formada ǵana tereń juwapkershilik hám itibarǵa muwapıq juwap qaytaradı.

Studentler óz pikirlew processin qádirlewdi kórsetiw etiwge háreket etedi, oǵan hám onıń aqıbetlerine salıstırǵanda saldamlı múnásette bola baslaydı.

Qımbatlılıq. Pikirlew processin shólkemlestiriw dawamında student óziniń pikiri, sın kózqarastan analiz nátiyjeleri qımbatlı ekenligin sanasına sińdiriwi zárúr. Oqıtıwshı studentlerden arawlı bir materialdı qayta islewdi talap etkende tayın qalıplardan, úlgilerden waz keshiw kerek boladı. Bul bolsa studentte ózgeler ideyaların mexanikalıq tárizde qayta pikirlew eń zárúrli hám qımbatlı ekenligine isenim nátiyje alıp keledi. Tiykarınan studentke óz pikiri, ózine tiyisli bolǵan ideya hám qıyallar qımbatlı ekenligin kórsete alıw zárúr. Studenttiń ózi de óz pikirleriniń qımbatlı ekenligine isenim nátiyje beriwi zárúr. Ol óz pikirini túsiniw hám máseleni talqılaw qılıw processinde oǵada zárúrli hám sheshimge úles qosadı dep tán alıwı kerek. Óz-ara pikir almasıw. Pikirlew processini studentlerdiń óz-ara pikir almasıwın názerde tutadı. Studentlerdiń óz-ara pikir almasıwı olardıń bir-birinen úyreniwdegi doslıǵına tiykar saladı. Studentlerden pikirleytuǵın ózlerindeki pikirdi de ápiwayı qáteni hám taǵı basqalarǵa ashıp beriwi talap etiledi.

Óz-ara pikir almasıwda studentlerden dıqqat menen tınlaw, óziniń kóz-qarasların tınlawshıǵa zorlap ótkeriw hám sóylewshilerdi dúzetip turıwdan ózin tıyıp turıwı da talap etiledi. Buǵan juwap studentler basqalardıń jalpı pikirlerinen paydalanıw múmkinshiligine iye boladı. Keń sheńberdegi tartıs aqıbeti bolıp esaplanıw studentler ózlerine tiyisli bolǵan ideyalardı analiz qılıw hám onı anıqlawǵa jáne de qábiletleri artıp baradı, hám de olardı óz bilimleri hám turmıshlıq tájiriybelerinde jaratqan ideyalar sistemasına tirkep baradı.

Pikirlew processin shólkemlestiriwde onı ótkeriwdiń bir neshe modelleri bar. Olar:

- ózine isenim payda etiw;
- ishinde aktiv qatnas etiw;
- doslar hám oqıtıwshı menen pikir almasıw;
- ózgeler pikirini tınlay alıw.

Sın kóz-qarastan pikirlewdi támiyinleytuǵın sorawlar. Sın kóz-qarastan pikirlew processinde informaciyanı analiz qılıw hám anıqlama beriwi, ideyalardı analiz qılıw, úyrenilip atırǵan gúrrińlerdi óz shamalaw jobaları menen qayta dúzip shıǵıwǵa qaratılǵan sorawlardan paydalanıladı. Qollanbada analiz qılınıp atırǵan bul máseleler

Senders (1969) túsinikleri hám Blum sistemalı sorawlarınan alındı. Bul sorawlar túrli dárejede qıyınshılıqta pikirlewdiń túrli kórinislerin támiyinlewde qural bolıp xızmet etedi. Eslep qalıwǵa járdem beretuǵın yamasa rásmiy sorawlar eń tómen dárejede sorawlarǵa tiyisli bolıp tabıladı. Bahalaw yamasa húkim shıǵarıw beriletuǵın sorawlar pikirlewdi támiyinleytuǵın ekinshi dárejeli sorawlar retinde qaraladı.

Rásmiy dárejede formalıq sorawları faktologiyalıq informaciyalar alıw maqsetinde beriledi. Olar tek mexanikalıq eslewdi hám studentlerde jaqsı juwap beriw ushın qısqa múddette belgili predmetler boyınsha qısqasha bilimdi talap etedi.

Informaciyalardı bir formadan ekinshi formaǵa kóshiriw studentlerden onı kúshli (transformaciya) qılıwdı talap etedi. Kóshiriw sorawları studentlerge úyrenelip atırǵan, xarakteristikaláǵan hám kórgen jaǵdayları, saxnaları hám waqıyaların ózleri kórsete alıwları ushın beriledi. Kóshiriw sorawları studentlerdi informaciyalardı qayta islew yamasa basqa sırtqı kórinislerge awıspalı mánide qollanılǵan sóz etiwge baǵdarlaydı. Studentlerge seziw, kóriw (sensor) tájiriyesin jaratıw, sonnan keyin bolsa basqalarǵa óz kórgenlerin jetkiziw ushın onı daǵaza qılıw zárúr. Bul pikirlewge tartıwdıń aktiv dóretiwshilik processı bolıp tabıladı.

Studentlerge ideyalar, dáliyler, belgilengenler hám qádiriyatlar arasındadı baylanıswlardı ashıw ushın anıqlama beriwge qaratılǵan sorawlar beriledi.

Senders anıqlama beriwdi talap etetuǵın sorawlarǵa pikirlewdi joqarı dárejege kóteretuǵın tayanısh sorawları dep qaraydı, basqalar bolsa (Vogn hám Estes) túsiniwdiń ózine anıqlama beriw bolıp tabıladı, dep esaplaydı.

Qollanıwǵa qaratılǵan sorawlardı túsiniw (aytıw) processı yamasa úyreniw tájiriyesinde ushıraytuǵın logika máselelerin sheshiw hám tereń úyreniw ushın múmkinshilik beredi.

Analiz etiwge qaratılǵan sorawlar studentlerden ol yamasa bul waqıyanıń áhmiyeti jetkilikli dárejede jaqsı kórsetilgenbe, yamasa joqpa degen sorawǵa juwap beriwge odaydı.

Sintez etiwge qaratılǵan sorawlar jańasha pikirlew tiykarında dóretiwshilik mashqalalardı sheshiwge jalp etiw. Sintez sorawları studentlerge óziniń barlıq bilim hám tájiriyelerin mashqalanıń dóretiwshilik tárepten sheshiliwinde paydalanıwǵa múmkinshilik beredi. Sintez sorawları alternativ scenariylar jaratıwdı da talap etiwı múmkin.

Bahalaw sorawları jaqsı hám jaman, ádalat yamasa ádalatsızlıq tuwrısında húkim shıǵarıw ushın beriledi.

Bahalaw sorawları studentlerge, informacijalar sapasın, jaña informacijalardı salıstırǵanda óz múnábetin bahalay alıwı, olardı qádirley alıwı ushın beriledi.

Sın pikirlewdi rawajlandırıwda avtorları pikirlew processin shólkemlestiriwde aqıl qılıwdıń 4 orındı parıqlaydı:

Pútinliginshe aqıl etiw. Tema yamasa pán tuwrısında ulıwma bilimdi sáwlelendirgen aqıl bolıp tabıladı.

Túsindirmeli aqıl etiw. Bul Blum túsindirmeleri dárejesine áyne bolıp tabıladı. Aqıldıń bul túrinde student ideya hám hádiyselerdiń óz-ara baylanısların jarıtađı, onıń mánisin talqılawdı talap etedi, pánniń túrli tarawlarına tiyisli ideya hám informacijalardı hámte sırtqı tárepten baylanıslı hádiyselerdi birlestiradi.

Jeke aqıl etiw. Studentler ózlerinde aldınan ámeldegi bolǵan jeke tájiriybe hám bilimlerdi jaña bilimler menen baylanıstırıp túsiniw processin sáwlelendiredi.

Sın kóz-qarastan aqıl etiw. Mazmundı bir tárepke qoyıp, onı analiz qılıw, onıń salıstırılma qımbatın, tuwrılıǵın, paydalılıǵın hám studentlerdiń biliwi, túsiniwi hám qabıllawı sheńberinde onıń áhmiyetin bahalaw bolıp tabıladı.

Sonday etip, informacijalardı sholıw, oylap kóriw hám pikirlew metodikalarınan paydalanıw tómendegi zárúrli wazıypalardı sheshiw múmkinshiligin beredi:

- studentlerge maqsetlerin ańlap alıwǵa járdem beredi;
- shınıǵıwlarda olardıń aktivligin támiyinleydi;
- nátiyjeli tartısqa shaqıradı;
- studentlerdiń ózleri sorawlar dúziwi hám onı soraw formasında alıwı ushın járdem beredi;
- studentlerge óz jeke bilimlerin túsiniwge járdem beredi;
- studentlerdiń jeke oqıwı motivacijasını qollap -quwatlaydı;
- hár qanday pikirlerge bolǵan húrmet keypiyatın jaratadı;
- studentlerde personajlarǵa salıstırǵanda sezimlerdi jetilistiriwge járdem beredi;
- studentler qádirleytuǵın pikirlewge sharayat jaratadı;
- studentlerdiń sın kóz-qarastan jalp etiliwine bir qatar úmitler bildiriledi.

Studenttiń sın kózqarastan pikirlewin qalıplestiriw processinde ámelge asırılǵan eken, bul eki tárepti keskin ajratıp kerek, biraq bunday parıqlaw, biziń pikirimizshe, sın kóz-qarastan pikirlewin qalıplestiriw mashqalasın sheshiwge talay maqsetke baǵdarlaǵan halda jaqınlasıwǵa múmkinshilik beredi.

Student shaxsın rawajlandırıwda, sonıń menen birge, eki baǵdardı ajratıp kórsetiw múmkin: pikirlewdi rawajlandırıw hám jetilistiriw hám de shaxstıń arnawlı bir sapaların qalıplestiriw. Rawajlandırıw, pikirlewdi biz sın pikirlewdiń

buwını dep esaplağanımız ushın bul qurallar toparı tómende tolıq kórip ótildi. Shaxstıń arnawlı bir sapaların qáılestiriwge alıp kelgen bolsa, bunda gárezsiz islew, izertlew tapsırmaların orınlaw, dóretiwshilik jumıslar sıyaqlı qurallar qollanıladı, olar gárezsizlikti qáılestiriwge, aktivlikke, dóretiwshilik jandasıwǵa qızıǵıwshılıq hám basqa shaxs sapalarına arnawlı baǵdarlaw bolıp tabıladı.

Sın kóz-qarastan pikirlew processinde informaciyanı analiz qılıw hám anıqlama beriw, ideyalarǵı analiz qılıw, úyrenilip atırǵan gúrrińlerdi óz shamalaw jobaları menen qayta dúzip shıǵıwǵa qaratılǵan sorawlardan paydalanıladı.

Studentlerdiń jazba jumıs jazıw arqalı olardıń sın kóz-qarastan pikirlew qábiletlerin rawajlantıratuǵın strategiyaları. Sın kóz-qarastan oylaw sóylew menen bekkem baylanıslı. Shaxsta sóylewdiń barlıq túrleri rawajlanǵan bolıwı kerek.

Awızsha sóylewden student “Intellectual hújim”, “Tartıs ótkeriw”, oqılǵan material boyınsha pikir bayan etiw hám basqalardan paydalanıladı. Sol kúнге shekem tálim processinde awızsha sóylewdiń rawajlanıwına kóbirek itibar berilgen.

Jazba sóylew studenttiń pikirleniwi rawajlandırıwda zárúrli orın tutadı.

Jazba sóylew pikirdi keń hám tereń oylap bayan etiwdi, anıq ańlatıwdı, aytıp atırǵan pikir boyınsha oylawdı talap etedi.

Tálim processinde jazba sóylewdiń rawajlanıwına bólek itibar beriw pedagogikalıq texnologiyanıń tiykarǵı talabı esaplanadı.

Óz-ara aktiv baylanıs processinde sın kózqarastan pikirlew, sabaq processin janlı baylanıs penen ótkeriw pedagogikalıq texnologiyanıń tiykarǵı talabı bolıp tabıladı. Bunda bir qatar jumıs usılları bar bolıp, olar gruppa studentleriniń aktiv islewine baǵdarlanǵan.

Tereń hám hár tárepleme bilim iyelenbegen, gárezsiz bilim alıwǵa ádetlenbegen, bilimniń turmıslıq áhmiyetin túsinbegen student jaqsı qánige bolıp jetise almaydı.

Student óz-ózin rawajlandırıwı, maqsetke erisiwdiń túrli usılları hám innovaciyanı biliwi, gárezsiz qararlar qabıl ete alıwı, ğayratker bolıwı kerek. Bunıń ushın kásiplik tálimniń zárúrli wazıypalarınan biri sın kóz-qarastan pikirlewdi kásiplik tayarlıq basqıshında maqsetli hám rejeli qáılestiriw hám rawajlandırıw texnologiyasın islep shıǵıwdan ibarat bolıp esaplanadı.

Studentlerdiń sın pikir júrgiziwi joqarı dárejede qáılestirilse hám rawajlandırılса, kelesi kásiplik pedagogikalıq iskerliginde ápiwayı pitkeriwshiden gárezsiz, dóretiwshilik hám sın pikirleytuǵın, túrli máselelerdi sheshiwde standart bolmaǵan sheshimlerdi tapa alatuǵın perspektivalı subektke aylanadı.

Sın kóz-qarastan pikirlew arqalı bilim iyelewdiń áhmiyeti haqqında ullı filosof Aristotel: «Nadanlıq bul ele ol shekem illet emes, sayız ózlestirilgen

bilimlerde jıynaw onnan jaman»,- dese, rus jazıwshısı L. N. Tolstoy: «Danalıq ilajı barınsha kóp biliwde emes, bálki qanday bilimler eń zárúr, qandayları azıraq hám tağı qandayları ayrıqsha zárúr ekenligin biliw»,- degen pikirdi aytıp ótedi. Sociolog hám filosof G. Spenser bolsa: «Eger kisiniń bilimleri tártipsiz halda bolsa, qanshelli ol kóbirek bilimge iye bolğan sayın pikirleri sonsha tártipsiz bolıp baradı»,- deydi.

Sonday eken, sın kózqarastan pikirlew - bul dóretiwshilik yamasa intuitiv pikirlew emes, dáliylerdi yadta saqlaw yamasa ideyalardı túsiniwde emes, bálki jańa hám túsiniwli bolğan pikirler hám ideyalardıń tańlanıwı, tekseriliwı, bahalanıwı, rawajlandırılıwı hám tastıyqlawı bolıp tabıladı. Sonday eken, studentlerde sın pikir júrgiziw kónlikpelerin rawajlandırıp barıw zárúrli áhmiyetke iye boladı.

2. Tıńlawshılardıń kásiplik kompetenciyların úyreniw.

Tálim-tárbiya processı qatnasıwshıları (oqıtıwshı hám bilim alıwshılar)dıń belgilengen tártipte ámelge asırılatuđın sherikligi iskerliginiń sırtqı kórinisi bilimlendiriwdiń shólkemlesiw formaların ańlatadı.

Adamzat jámiyetiniń tariyxıy rawajlanıwı dáwirinde bilimlendiriwdiń shólkemlesiw formaları hár túrli bolğan.

Áyyemgi waqıtlarda jeke tártipte oqıtıw keń tarqalğan bolıp, ol unamlı táreplerge iye bolğanlığı ushın házirgi waqıtqa shekem saqlanıp qalğan. Orta ásirlerge kelip, kásiplik tálim-tárbiya kishi toparlar formasında ótkerile baslağan, sebebi bul dáwirde sanaat islep shıǵarılıwı endi jolǵa qoyılıp atırǵan dáwir edi.

XVI ásirdiń aqırı hám XVII ásirdiń baslarında chex pedagogı Ya.A. Komenskiy klass-sabaq sisteması qolaylıqların teoriyalıq tárepten dálillep berdi. Sol waqıtqa shekem bul sistemadan keń kólemde paydalanıp kelinbekte, biraq oǵan qolaylı sistema jaratılǵanı joq.

Praktikada 80 hám onnan artıq procent muǵdardaǵı tálim-tárbiya isleri, yaǵnıy shınıǵıwlar, klass-sabaq tárizinde ámelge asırılǵanlıđı sebepli sabaq-tálim-tárbiya isiniń tiykarǵı forması dep júritiledi.

Tıńlawshılardıń kásiplik kompetenciyların qalıplestiriwde tómenдеgi tómenдеgi talaplar qoyıladı:

- ilim texnika hám islep shıǵarıw texnologiyalarınıń sońǵı jeńisleri, aldınǵı pedagogikalıq tájiriybelerden imkan bolǵanısha paydalanıw, tálim-tárbiya nızamlıqlarına tiykarlanıp sabaq dúzilisin optimallastırıw;

- sabaqta barlıq didaktikalıq principlerdiń qolaylı tárepi hám sáykesligin támiyinlew;

- bilim alıwshılardıń qızıǵıwı, talapları, uqıplıǵın esapqa alǵan halda aktiv, nátiyjeli biliw iskerligine sharayat jaratıw;

- oqıw materialların ápiwayılastırıw ushın pánler ara baylanıslarǵa ámel etiw;

- bilim alıwshılar tárepinen aldın ózlestirilgen bilimler hám olardıń ómirlik tájiriybelerine tayanǵan halda is tutıw;

- bilim alıwshılardıń barlıq unamlı táreplerin xoshametlew, bilim alıw iskerligin aktivlestiriw jolı menen bilim alıwshılardı rawajlandırıwǵa erisiw;

- sabaqtıń barlıq basqıshlarında logikalıq hám emociyalıq sezimlerde tiykarlanıw;

- didaktikalıq materiallar hám qurallardan únemli paydalanıw;

- teoriyalıq materialdı praktika menen úziliksiz baylanıstırıp úyreniw;

- zárúr bilim, háreket usılları, aqılıy pikirlew hám ámeliy iskerlik kórsetiw usılların dúziw;

- bilim alıwshılarda úzliksiz túrde oqıp úyreniw óziniń bilim hám kásiplik sheberligin asırıp barıw talapların qalıplestiriw;

- sabaqlardı jetik rejelestiriw nátiyjelerin aldınnan boljaw, analizlew h.t.b.

Pedagogikada zamanagóy sabaqlar bir-biri menen úziliksiz baylanıslı: bilimlendiriw, tárbiyalıq hám rawajlandırıwshı maqsetlerdi biriktiriw bull tarawda anıq maqsetlerdi belgilep alıwdı talap etedi.

Sabaqlarǵa qoyılatuǵın didaktikalıq talaplar tómendegishe.

Bunnan basqa tálim metodikasında shólkemlestiriw, psixologiyalıq, basqarıw, qolaylı qatnasıq ornatiw, sheriklik, sanitariyalıq, ádep ikramlılıq sıyaqlı talaplardı esapqa alınadı.

Oqıtıwshı ózi oqıtatuǵın oqıw predmeti boyınsha shınıǵıwlarıdı nátiyjeli ótkeriw ushın olarǵa puhta tayarlıq kóriw kerek.

Zamanagóy bilim texnologiyaların en jaydırıwda mashqalalardı saplastırıwǵa xızmet etedi. Solardan házirgi kúnde bilimlendiriw sistemasında bar bolǵan didaktikalıq sistemalar, kópshilik jaǵdayda sabaq processinde lekciya aytıw, kórgizbe qoyıw, esitiw hám jazıp alıw sıyaqlı oqıtıw paradigmasına tiykarlanǵan. Usı didaktikalıq sistemada tiykarınan wazıypanı tıyutor orınlaydı, bilim alıwshı bolsa kóbirek passiv bilim alıwshı esaplanadı. Bunday lekciya formasında oqıtıwda tálim alıwshılar kóbinshe tıyutor tárepinen sabaq procesinde birinshi márte ayılǵan maǵlıwmatlardı túsiniwge háreket etedi hám olar bull maǵlıwmatlardıń mazmunı haqqında tereńirek oylawǵa úlgermeydi hám tezlik penen tyutordıń sózlerin jazıp alıw menen bánt boladı. Xalıqaralıq qánigelerdiń biri K.D.Muldrov pikirinshe, tıyutor lekciya formasındaǵı sabaqta oqıtıwdıń

differencial jandasıwı tolıq ámelge asıra almawı, hár bir tálim alıwshınıń individual ózgesheliginiń esapqa almawı, oqıw materialların ózlestiriwiniń tiyisli kartinasın támiyinley almawı. Bul jaǵday házirgi kúnde pútkil dúnyada problema sıpatında qaralmaqta hám usı problemanı saplastırw ushın tálim alıwshılardıń erkin tálim alıwın shólkemlestiriwge kóbirek itibar qaratılmaqta.

Tálim alıwshı sabaqqa shekem bolǵan waqıtında qálegen orın hám waqıtta ózine qolay etip ornasıp otırw, tıyutor tárepinen usınılǵan video, audio hám basqa interaktiv materiallardı úyrenedi. Barlıq faktler hám atlar qolaylı videoǵa bir neshe minutta ornaǵan boladı. Buǵan auditoriyada temanı túsindiriwge ketetuǵın waqıttan kemirek waqıt ketedi. Sebebi sabaqta bolatuǵın túrli shólkemlesiw islerine waqıt ketpeydi. Sabaqtan aldın erkin ózlestiriw sabaqtaǵı temanı tazadan túsindiriwge ketetuǵın waqıttı únemleydi hám bosap qalǵan waqıttan temaǵa tiyisli problemalardı sheshiwge, bilim kónlikpelerdi ámelge qollanıwǵa hám tálim alıwshılar menen taza oqıw ónimlerin payda etiwge baǵdarlangan. Usı máselede taraw qánigelerinen biri bolǵan M.Simonovaniń pikirinshe, usı texnologiya “sabaqtan tıs erkin islew, sabaqta waqıttı únemlewge hám tuwrıdan-tuwrı sabaqta oqıw material mazmunın túsiniwdi tereńlestiriwge járdem beredi”.

Qadaǵalaw sorawları

1. Tálimniń shólkemlestirilgen forması degende neni túsinesiz?
2. Kásiplik kompetenciyalardı qalıplestiriwde qanday didaktikalıq talaplar qoyıladı?
3. Oqıw shınıǵıwları shólkemlestiriwdiń tiykarǵı formaların sanap beriń?
4. Zamanagóy oqıtıw formaların bayanlań.
5. Oqıw shınıǵıwların proektlestiriw qanday tártipte ámelge asırıladı?
6. Studentlerde sın kóz-qarastan, ózinen-ózi rawajlandırw jolları qanday?
7. Kreativ pikirlewdi qalıplestiriw usılları.

PAYDALANÍLǵAN ÁDEBIYATLAR DIZIMI

I. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń shıǵarmaları:

30. Mirziëev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan

birga quramiz. – T.: “Wzbekiston”, 2017. – 488 b.

31. Mirziëv Sh.M. Milliy taraqqiёт ywlimizni qatiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga kwramamiz. 1-jild. – T.: “Wzbekiston”, 2017. – 592 b.

32. Mirziëv Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. –T.: “Wzbekiston”, 2018. – 507 b.

33. Mirziëv Sh.M. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', haëti ërug' va kelajagi farovon bwladi. 3-jild.– T.: “Wzbekiston”, 2019. – 400 b.

34. Mirziëv Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “Wzbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huqiqiy hújjetler:

20. Wzbekiston Respublikasining Konstituciyasi.–T.:Wzbekiston, 2023.

21. Wzbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrda qabul qilingan “Talim twgrisida”gi WRQ-637-sonli Qonuni.

22. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 21-sentyabrdagi “2019-2021 yillarda Wzbekiston Respublikasini innovacion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash twgrisida”gi PF-5544-sonli Farmoni.

23. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-maydagi “Wzbekiston Respublikasida korrupciyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari twgrisida”gi PF-5729-son Farmoni.

24. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-avgustdagi “Oliy talim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish twgrisida”gi PF-5789-sonli Farmoni.

25. Wzbekiston Respublikasi Hámzirlar Mahkamasining 2019-yil 23-sentyabrdagi “Oliy talim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bwyicha qwshimcha chora-tadbirlar twgrisida”gi 797-sonli Qarori.

26. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi “Wzbekiston Respublikasi oliy talim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish koncepciyasini tasdiqlash twgrisida”gi PF-5847-sonli Farmoni.

27. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026 yillarga mwljallangan Yangi Wzbekistonning taraqqiёт strategiyasi twgrisida”gi PF-60-son Farmoni.

28. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-yanvardagi “Respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini samarali ywlgga qwyishga doir birinchi navbatdagi tashkiliy chora-tadbirlar twgrisida”gi PF-14-sonli Farmoni.

III. Arnawli ádebiyatlar:

29. Muslimov N.A va boshqalar. Innovacion talim texnologiyalari. Wquv-metodik qvllanma. – T.: “Sano-standart”, 2015. – 208 b.
30. Muslimov N.A va boshqalar. Pedagogik kompetentlik va kreativ asoslari. Wquv -metodik qvllanma. – T.: “Sano-standart”, 2015. – 120 b.
31. Pecherkina, A. A. Razvitie professionalʼnoy kompetentnosti pedagoga: teoriya i praktika [Tekst] : monografiya / A. A. Pecherkina, E. E. Simanyuk, E. L. Umnikova : Ural. gos. ped. un-t. – Ekaterinburg : [b.i.], 2011. – 233 s.
32. O.S. Frolova. Formirovanie innovacionnoy kompetencii pedagoga v processe vnutrishkolʼnogo povisheniya kvalifikacii. Diss.k.p.n. Voronej ,2018.
33. Kompetencii pedagoga XXI veka [Elektronnyy resurs]: sb. materialov resp. konferencii (Minsk, 25 noyab. 2021 g.) / M-vo obrazovaniya Resp. Belarusʼ, GUO «Akad. poslediplom. obrazovaniya», OO «Belorus. ped. o-vo». – Minsk: APO, 2021.
34. Ishmuhamedov R.J., M.Mirsolieva. Wquv jaraënida innovacion talim texnologiyalari. – T.: «Fan va texnologiya», 2017.-60 b.
35. Ishmuhamedov R, Mirsolieva M, Akramov A. Rahbarning innovacion faoliyati. – T.: “Fan va texnologiyalar”, 2019.- 68 bet.
36. Kodjaspirova G.M. Pedagogika v sxemax, tablicax i opornix konspektax./ M.:Ayriss-press, 2016.
37. Natanzon E. Sh. Priemı pedagogicheskogo vozdeystviya. - M, 2012. - 202 s.
38. Sergeev I.S. Osnovı pedagogicheskoy deyatelʼnosti: Uchebnoe posobie. – SPb.: Piter, 2014.

IV. Internet saytlari:

1. <http://edu.uz>
2. <http://lex.uz>
3. <http://bimm.uz>
4. <http://ziyonet.uz>
5. <http://natlib.uz>

IV. ÁMELIY SHÍNÍGÍW MATERIALLARÍ

1-ÁMELIY SHÍNÍGÍW. TEMA: KÁSIPLIK KOMPETENCIYALARDÍ QÁLIPIESTIRIW HÁM RAWAJLANDÍRÍW JOLLARÍ. (2 saat)

(2 saat)

Reje:

1. Sociallıq hám kásiplik tájiriyebege tiykarlangan intellektual shınıgıwlar.
2. Pedagogtıń kásiplik kompetenciyası jáne onı innovaciyalıq iskerlikte kórinetuđın bolıwı.

Oqıw hám tárbiyalıq maqseti:

Bilimlendiriwge tiyisli: tıńlawshılardı oqıw procesin shólkemlestiriw hám basqarıwda dıqqattı qosıw usılları menen tanıstırıw, túsiniw beriw.

Tárbiyalıq: tıńlawshılardı auditoriyanı basqarıwda dıqqattı qosıw usılların qollawdıń oqıtıwshı hám tıńlawshı iskerligindegi áhmiyetin teoriyalıq hám ámeliy kórsetip beriw arqalı olarda qızıgıwshılıq, oqıw iskerliginde qollawǵa qálewdi oyatıw.

Rawajlandırıwshı: tıńlawshılarda oqıw shınıgıwların nátiyjeli ótkeriwleri hám tálim sapasın asırıwında, auditoriyanı basqarıwında dıqqattı jalp qılıw usılların qollanıwı boyınsha bilim, kónlikpe hám tájiriyelerin bayıtıw, dóretiwshilik oylawdı rawajlandırıw metodikaların úyretiw, oqıtıwshılarda dóretiwshilikti rawajlandırıw.

Oqıw hám materiallıq támiynleniwı: kompyuter hám videoproektor; tarqatpa material, shınıgıwǵa tiyisli prezentaciya slaydları, markerler, skoch, doska, kompyuter, proektor.

SEMINAR SHÍNÍGÍWDÍ ÓTKERIW TÁRTIBI:

Shınıgıw oqıtıwshınıń tıńlawshılardı auditoriyanı basqarıwda dıqqattı qosıw usılları menen ekrandaǵı prezentaciya materialları arqalı tanıstırıwdan baslaydı hám oqıw procesi urıs qatnasıwshılardıń kishi toparlar yamasa juplıqlardıń bóledi.

Hár bir kishi topardı ekranda berilgen prezentaciya materialları tiykarında tayarlangan dıqqattı jalp etiw usıllarına tiyisli bolǵan tarqatpa materiallardı tarqatadı, olardı birge tolıqtırıw tártiplerin túsindiredi. Oqıw sorawına tiyisli tarqatpa materiallar tómendegishe bolıwı múmkin:

Oqıtıwshı tapsırmanı tıńlawshılardıń tárepinen orınlawları ushın tayarlanıwǵa waqıt ajratadı hám olardı prezentaciya qaǵıydaları menen tanıstıradı, tıńlawshılardıń tayarlanıwları ushın sharayat jaratadı.

Toparlar tayarlıqtı baslaydı.

Keyingi basqışda toparlar tayarlağan dóretiwshilik jumısların gezegi menen prezentaciya etedi. Oqıtıwshı toparlar prezentaciyası ushın waqıt belgileydi. Hár bir shınıǵıw tawsılǵannan keyin, basqa topar urıs qatnasıwshıları kórsetilgen prezentaciyanı tolıqtırıwı hám temaǵa tiyisli sorawlar beriwleri múmkin. Oqıtıwshı hár bir topardıń prezentaciyasın ulıwmalastıradı, pikir almasadı hám bahalaydı. Shınıǵıwda qollanılǵan metodlarǵa túsindirme beredi hám shınıǵıwdı juwmaqlaydı.

Oqıtıwshı tıńlawshılar menen shınıǵıw qılıwda óziniń (jeke) qızıqlılaw variantlarınan da paydalanıwı yamasa pedagogikalıq -psixologiyalıq oyın elementlerinen paydalanǵan halda shólkemlestiriwi múmkin.

Shınıǵıwdıń juwmaǵı

Tıńlawshılardıń iskerligi ulıwma tárizde analiz etiledi. Múmkinshiligi barınsha hár birewiniń iskerligine baha beriledi. Shınıǵıw juwmaqlanadı.

2-ÁMELIY SHÍNÍǴÍW. TEMA: KÁSIPLIK KOMPETENCIYA LARDÍ RAWAJLANDÍRÍW PROCESSINDE PEDAGOGIKALÍQ DEONTOLOGIYA NÍN ROLI, ÁHMIYETI. (2 saat)

Joba :

1. Pedagogikalıq deontologiya – pedagogtıń ádep-ikramlılıq pání: mazmunı, mánisi, áhmiyeti.
2. Pedagogtıń abırayı hám onıń iskerliginde sáwleleniwi.
3. Oqıwshılardıń oqıw-biliw iskerliginiń belsendiligin asırıw hám ózbetinshe bilimin shólkemlestiriw.

Seminar shınıǵıwdıń maqseti: tıńlawshılarda pedagogikalıq deontologiyanıń pedagogtıń iskerligindegi áhmiyeti boyınsha túsiniwler beriwden ibarat. Seminar shınıǵıwdı shólkemlestiriw hám ótkeriwde interaktiv tálim metodlarınan paydalanıladı.

Birinshi tapsırma. Pedagogikalıq qarım-qatnas mádeniyatı oqıtıwshı xızmetin jetiskenliklerge baǵdarlawshı eń áhmiyetli qural ekenligin dáliylewshi mısallardı keltiriń.

Ekinshi tapsırma. Pedagogikalıq qarım-qatnas mádeniyatı quralları haqqında nelerdi bilesiz?

Úshinshi tapsırma. Tıńlawshılar tárepinen dástúriy hám tradiciyaǵa tán bolmaǵan sabaqlardı salıstırmalı analiz qılıw talap etiledi. Bunda tıńlawshılar SWOT analiz metodınan paydalanıwları múmkin.

Tórtinshi tapsırma! Deontologiya túsiniwine anıqlama beriń!

Besinshi tapsırma. Tómendegi kestedegi sın kóz-qarastan pikirlewdi rawajlandırıw basqıshları mazmunın toltırıń.

3-ÁMELIY SHÍNÍGÍW:KÁSIPLIK KOMPETENCIYALARDÍ RAWAJLANDÍRÍW PROCESSINDE USHÍRAYTUĞÍN TOSÍQLAR, QÍYÍNSHÍLÍQLAR HÁM OLARDÍ SAPLASTÍRÍW JOLLARÍ. (4 saat)

Joba :

1. Pedagog iskerliginde ushıraytuğın tosqınlıqlar hám olardı sheshiw jolları.
2. Jas pedagoglar iskerliginde ádette jol qoyılatuğın qáteler hám olardı jeńiw jolları.
3. Kásiplik kompetenciyalardı rawajlandırıwda ushıraytuğın tosqınlıqlardı sheshiwde, tuwrı háreketlerdi qılıwda pedagogtıń kompetentlik hám kreativlik dárejesi, pedagogikalıq kvalimetriyası.

Seminar shınıgıwdıń maqseti: tıńlawshılarda pánleraralıq integrativ jantasıw, ilimiy-texnikalıq bilimlerden real turmısa paydalanıwǵa tiyisli kónlikpe hám ilimiy tájiriybelerin rawajlandırıw.

Seminar shınıgıwdı shólkemlestiriw hám ótkeriwde interaktiv tálim metodlarınan paydalanıladı.

Birinshi tapsırma. Tıńlawshılardıń Pedagog iskerliginde ushıraytuğın tosqınlıqlar hám olardı sheshiw jolları boyınsha anketa-sorawnama ótkeriledi. Hár bir tıńlawshı tómendegi anketa sorawlarına juwap beriw talap etiledi.

№ Anketa sorawları

1. Pedagog iskerliginde ushıraytuğın qanday tosqınlıqlar bar?
2. Jas pedagoglar iskerliginde ádette jol qoyılatuğın qáteler hám olardı jeńiw jolları qanday?
3. Kásiplik kompetenciyalardı rawajlandırıwda ushıraytuğın tosqınlıqlardı sheshiwde nelerge ayırıqsha itibar beriw kerek?
4. Pedagogikalıq kvalimetriya degende neni túsinesiz?

Ekinshi tapsırma. “Venna diagramması” metodı tiykarında oqıtatuğın páníńizdi “Anıq pánler” menen óz-ara integraciyasın anıqlań.

Úshinshi tapsırma. “Venna diagramması” metodı tiykarında oqıtatuğın páníńizdi “Texnology - texnologiyalar” menen óz-ara integrciyasın anıqlań.

Tórtinshi tapsırma. “Venna diagramması” metodı tiykarında oqıtatuğın páníńizdi “Engineering – texnikalıq dóretiwshilik” menen óz-ara integraciyasın anıqlań.

Besinshi tapsırma. “Venna diagramması” metodı tiykarında oqıtatuğın páníńizdi “Art - dóretiwshilik kórkem óner” menen óz-ara integraciyası anıqlań.

Altınshi tapsırma. “Venna diagramması” metodı tiykarında oqıtatuğın páníńizdi “matematic - matematika” menen óz-ara integraciyası anıqlań.

Shınıgıwdıń juwmaǵı

Tınlawshılardıń iskerligi ulıwma tárizde analiz etiledi. Múmkınshiligi barınsha hár birewiniń iskerligine baha beriledi. Shınıǵıw juwmaqlanadı.

V. GLOSSARIY

Atama	Qaraqalpaq tilindegi túsindiriwi
Algoritm Algorithm	Modul tálimi strukturalıq bólekleriniń óz-ara jaylasıwı hám de texnologiyalıq procesti ámelge asırıw izbe-izliginiń aldınan belgilengen tártip-qaǵıydaları
Aralas model Mixed model	Aralıqtan tálimniń túrli formaları, bir neshe sırtqı kórinislerdiń integraciyasına tiykarlangan model
Aralas Oqıtıw Blended learning	Onlayn oqıw materialları hám de oqıtıwshı basshılıǵında toparada tálim alıwǵa tiykarlangan oqıtıw forması
“Assesment” texnologiyası “Assesment technology”	Studentlerdiń bilim, kónlikpe hám ilimiy tájiriýbeleri dárejesin hár tárepleme, qalıs bahalaw múmkinshiligin támiyinleytuǵın tapsırmalar kompleksi
Informaciyalı joybarlar Information Projects	Oqıw procesin shólkemlestiriw yamasa basqa bilimlendiriwge tiyisli xarakterge iye buyırtpalardı orınlaw maqsetinde teoriyalıq informaciyalardı jıynawǵa baǵdarlangan joybarlar
Validaciya Validation	Tálim sapası, tálim xızmetlerin yamasa tálim sisteması qarıydarları mútájlikleriniń qanaatlandırılıwı
Vebinar texnologiya Webinar technology	Web texnologiyalar (onlayn ilajlar hám tálim quralları járdemi) de shólkemlestiriletuǵın seminar, konferenciya, tartıs-tartıs, ushırasıw, prezentaciya, trening, túrli waqıya yaki qubılıslar boyınsha Internet tarmaǵı arqalı shólkemlestiriletuǵın tuwrıdan tuwrı uzatılatuǵın taxta (translyaciya) lar
Sabaq islenbesi Lesson planning	Bilimlendiriwge tiyisli mazmunǵa iye joybar hám oqıtıwshı tárepinen dúzilisi májbúriy bolǵan hújjet
Dástúriy tálim Program education	1) Oqıtıwdıń student, studentler mútájligi, qızıǵıwshılıǵı, bilimi, dúnyaǵa kóz qarası, olar tárepinen oqıw materialların ózlestiriwde dus keliw múmkinshiligi bolǵan máseleler, oqıw pániniń múmkinshiliklerin inabatqa alǵan halda shólkemlestiriletuǵın tálim; 2) pedagogikalıq texnologiyalarınan biri
Dramatikalıq oyınlar	Psixologiyalıq hám de social máselelerdi sheshiwge baǵdarlangan oyınlar

Dramatic games	
Didaktikalıq oyınlar Didactic games	Úyrenilip atırǵan obekt, qubılıs, processlerdi modellestiriw tiykarında studentlerdiń biliwge bolǵan qızıǵıwshılıqları, aktivligin asıratuǵın oqıw iskerligi túri
Dóretiwshilik joybarlar Creative projects	Individual yamasa sheriklik tiykarında dóretiwshilik xarakterge iye jańa tálim sapası (dóretiwshilik esabat, kórgizbe, dizayn, videofil'm, baspa jumısları - kitap, buklet, albom, baspa hám elektron jurnal, komp'yuter programmaları sıyaqlılar)dı jaratıwǵa baǵdarlangan joybarlar
Imitaciyalıq oyınlar Imitation games	Islep shıǵarıw kárxanaları, jumıs orınların, firmalar, shólkemlerde xızmetkerler tárepinen ámelge asırılauǵın iskerlikti imitaciyalaw (eliklew, kóshiriw) tiykarında studentlerdi arnawlı bir ámeliy yamasa kásiplik iskerlikke nátiyjeli tayarlawǵa baǵdarlangan oyınlar
Individual tálim Individual education	Tálim processinde oqıtıwshınıń tek ǵana bir dana student menen yamasa studenttiń tálim quralları (ádebiyatlar, komp'yuter, televidenie, radio hám b. informaciyalıq texnologiyalar) menen óz-ara sherikligi tiykarında oqıw materiallarınıń ózlestiriliwin támiyinlewge baǵdarlangan tálim
Innovaciyalıq tálim Innovative education	Studentte jańa ideya, norma, qaǵıydalardı jaratıw, ózge shaxslar tárepinen jaratılǵan aldınǵı ideyalar, norma, qaǵıydalardı tábiyiy qabıllawǵa tiyisli sapalar, ilimiy tájiriyelerdi qalıplestiriw múmkinshiligin jaratatuǵın tálim
Innovaciyalıq iskerlik] Innovative activity	Jańa social talaplardıń dástúriy normalarǵa uyqas kelmewi yamasa jańa qalıplesip atırǵan ideyalardıń ámeldegi ideyalardı biykar etiw nátiyjesinde payda bolatuǵın kompleksli mashqalalardı sheshiwge qaratılǵan iskerlik
Innovaciya Innovation	Arnawlı bir sistemanıń ishki dúzilisin ózgertiwge qaratılǵan iskerlik
Interfaol talim	Studentlerdiń bilim, kónlikpe, ilimiy tájiriye hám arnawlı bir etikalıq sapalardı ózlestiriw jolındaǵı óz-ara háreketin shólkemlestiriwge tiykarlanıwshı tálim

Interactive aducation	
Isbilermenlik oyınları Business games	Belgili iskerlik, process yamasa múnásebetler mazmunın analizlew, olardı nátiyjeli, tuwrı, aqlıǵa say jámlestiriwge tiyisli kónlikpe, ilimiy tájiriybe hám sapalardı ózlestiriw maqsetinde shólkemlestiriletuǵın oyınlar
“Keys-stadi” texnologiyasi “Case study” technology	Mashqalalı sharayat; studentlerde anıq, real yamasa jasalma jaratılǵan mashqalalı sharayattı analiz qılıw arqalı eń maqul túsetuǵın variantların tabıw kónlikpelerin qalıplestiriwge xızmet etetuǵın texnologiya
Joybarlaw Projecting	Baslanǵısh maǵlıwmatlar, anıq belgilengen waqıt, arnawlı saylanǵan forma, metod hám qurallarǵa súyene otırıp, kútiletuǵın nátiyjeni shamalaw, boljaw, joybarlaw arqalı aldınan iskerlik modelin dúziw, iskerlik yamasa process mazmunın islep shıǵıwǵa qaratılǵan ámeliy háreket
Joybarlaw Project	Anıq joba, maqset tiykarında onıń nátiyjeligin kepillik bergen halda pedagogikalıq iskerlik mazmunın islep shıǵıwǵa qaratılǵan háreket jemisi
Joybarlaw metodı A method of project	Oqıw procesin individuallastırıw, studenttiń ózin gárezsiz kórinetuǵın etiwın joybarlaw, óz iskerligin aqlıǵa say shólkemlestiriw hám baqlaw múmkinshiligin beretuǵın tálim metodları kompleksi
Joybar tálimi A study of project	Bilimlendiriwge tiyisli xarakterdegi anıq joba, maqset tiykarında onıń nátiyjeligin kepillik bergen halda pedagogikalıq iskerlik mazmunın islep shıǵıwǵa baǵdarlanǵan tálim
Aralıqtan tálim Distance learning	Arnawlı bir noqattan informaciyalıq-kommunikaciya quralları (video, audio, komp’yuter, multimedia, radio, televidenie hám b.) járdeminde tálim xızmetlerin kórsetiw, bilimlendiriwge tiyisli ónimlerdi tarqatıw jáne jetkizip beriwdi dástúriy hám de innovaciyalıq

	forma, metod, qurallargá tiykarlangan halda tálim resurslarınan paydalanıwǵa baǵdarlangan tálim
Aralıqtan oqıtıw texnologiyaları Distance learning technologies	Tálimniń belgilengen mazmun tiykarında ámelge asırılıwın támiyinlewge baǵdarlangan forma, metod hám qurallar kompleksi bolıp tabıladı
Uqıp sabaqları Master classes	Ashıq shólkemlestirilip, aldınǵı pedagogikalıq tájiriybelerdi úgit násiyatlawǵa baǵdarlangan nátiyjeli oqıtıw forması
Moderator Moderator	Aralıqtan tálim negizinde shólkemlestirilgen seminar, trening, sáwbetlesiw hám forumǵa basshılıq etiwshi (basqarıwshı) pedagog
Modellestiriw Modeling	Qubılıs, process yamasa sistemaniń ulıwma mánisin tolıq jarıtıwshı modeldi jaratıw
Model Model	Real, rasında ámeldegi bolǵan obektin ápiwayılastırılǵan, kishireytirilgen (úlkenlestirilgen) yamasa oǵan uqsaqan nusqası
Modernizaciya Modernization	Obektin jańa talaplar hám normalar, texnikalıq kórsetpeler, sapa kórsetkishlerine uyqas túrde jańalanıwı
Modul Module	1) sistema ishindegi óz-ara bekkem baylanıslı elementlerden ibarat túyin; 2) arnawlı bir texnologiyani quraytuǵın strukturalıq bóleklerdi ańlatıwshı termin; 3) oqıw materialınıń logikalıq jaqtan birligi
Modul tálimi A study of module	Oqıw procesin shólkemlestiriwdiń arnawlı bir forması bolıp, oǵan kóre oqıw materialı logikalıq birlikleri - modullarǵa tiykarlangan halda belgili basqısh hám qádemler tiykarında ózlestiriledi
Mashqalalı jaǵday Dilemma	Studentlerdiń belgili tapsırmalardı orınlaw (máseleni sheshiw, sorawǵa juwap tabıw) processinde júzege kelgen qarama-qarsılıqtı ańǵarıwı menen baylanıslı psixikalıq jaǵdayı bolıp, ol sheshilip atırǵan másele menen baylanıslı jańa bilimlerdi izlewdi talap etedi.
Mashqalalı lekciya A problem lecture	Oqıtıwshı tárepinen studentti mashqalalı sharayat, mashqalalı máseleni sheshiwge baǵdarlaw arqalı ol jaǵdayda biliw aktivlikti asırıwǵa baǵdarlangan lekciya

Mashqalalı tálım Problem education	Studentlerde dóretiwshilik izertlew, kishi izertlewlerdi ámelge asırıw, arnawlı bir boljawlardı ilgeri jılıtıw, nátiyjelerdi tiykarlaw, belgili juwmaqlarǵa keliw sıyaqlı kónlikpe hám ilimiy tájiriybelerdi qáliplestiriwge baǵdarlangan tálım
Mashqalalı tálım texnologiyaları Problem education technologies	Studentlerde dóretiwshilik izertlew, kishi izertlewlerdi ámelge asırıw, arnawlı bir boljawlardı ilgeri jılıtıw, nátiyjelerdi tiykarlaw, belgili juwmaqlarǵa keliw sıyaqlı kónlikpe hám ilimiy tájiriybelerdi qáliplestiriwge xızmet etetuǵın tálım texnologiyaları
Mashqala Problem	Sheshiliwi zárúrli teoriyalıq hám ámeliy áhmiyetke iye bolǵan másele
Ǵárezsiz tálım Independent learning	JOO studentlerinde pedagog basıqlıǵı hám qadaǵalawı astında oqıw hám de qánigelik pánleri boyınsha lekciya, seminar hám ámeliy shınıǵıwlarında iyelengen BKMdı bekkemlew, bayıtıw, olar tárepinen jańa BKMdı ǵárezsiz ózlestiriliwin támiyinlew, olardı kásiplik iskerlikti ǵárezsiz shólkemlestiriwdi tayarlawǵa baǵdarlangan tálım
Novaciya Novation	Sistemadaǵı ayırım elementlerdi ǵana ózgertiwge xızmet etiwshi iskerlik
Pedagogikalıq mashqala Pedagogical problem	Sheshiliwi zárúr, biraq, ele sheshiw usılı belgisiz bolǵan pedagogikalıq xarakterdegi másele
“Portfolio” Portfolio	Avtobiografiyalıq xarakterge iye hújjetler kompleksi
Repetitorlik talimi Tutoring	Individual tálimniń eń keń tarqalǵan zamanagóy túri
Rawajlanıw Development	Shaxstıń fiziologiyalıq hám de intellektuallıq ósiwinde kórinetuǵın bolatuǵın san hám sapa ózgerisler mánisin túsindiriwshi quramalı process
Rawajlandırıwshı tálım Developing education	Studentlerdiń ishki múmkinshilikleri rawajlandırıw hám olardı tolıq ámelge shıǵarıwǵa baǵdarlangan tálım
Rolli oynılar Role-playing Games	Belgili bir shaxstıń wazıypa hám minnetlemelerin orınlawdaǵı psixikalıq jaǵdayı, minez-qulıqlar mánisin ashıp beriwge baǵdarlangan oynılar

Syujetli oyınlar Plot games	Pedagogikalıq haqıyqatlıq, qubılıslar bayanınıń arnawlı bir izbe-izligi hám ol jaǵdayda qatnasıw jetip atırǵan shaxslar iskerliginiń óz-ara baylanıslılıǵına tiykarlanǵan oyınlar
Izertlew joybarları Projects of research works	Ilimiy izertlew xarakterine iye joybarlar
Tálim procesin proektlestiriw Projecting the educational process	Oqıtıwshı tárepinen studenttiń mashqalanı izlew, onı sheshiw boyınsha iskerlikti joybarlaw hám shólkemlestiriwden tap ǵalabalıq bahalawge shekem bolǵan óz betinshe háreket etiwın támiyinleytuǵın arnawlı shólkemlestirilgen maqsetli oqıw iskerligi
Tálim innovaciyları Educational innovations	Bilimlendiriw tarawı yamasa oqıw processinde ámeldegi mashqalanı jańasha jandasıw tiykarında sheshiw maqsetinde qollanılıp, nátiyjeni kepillikley alatuǵın forma, metod hám texnologiyalar
Texnologiyalıq model (passport) Technological model (passport)	Tálim yamasa ruwxıy -bilimlendiriw ilájdin tiykarǵı kórsetkishleri hám olardıń texnologiyalıq xarakteristikasını jaratıwshı hújjet
Texnologiyalıq karta Technological map	Tálim processti orınlawshı yamasa belgili obektke texnikalıq xızmet kórsetiwshi pedagoglarǵa usınıs etiletuǵın barlıq zárúr maǵlıwmatlar, kórsetpelerdi óz ishine alǵan hújjet
Shaxsqa jóneltirilgen tálim Student-centered education	Studenttiń pikirlew hám háreket strategiyasını inabatqa alǵan halda onıń shaxsı, ayrıqsha qásiyetleri, qábitin rawajlandırıwǵa baǵdarlanǵan tálim
Shaxstı rawajlandırıw Developing an individual	Individte waqıt noqatı názerinen fizikalıq hám psixikalıq ózgerislerdin júz beriw procesi
Oyın Game	Adamlıq iskerliginiń zárúrli túri hám de social múnásebetler mazmunınıń balalar tárepinen imitaciyalaw (kóshiriw, eliklew) tiykarında ózlestiriw forması
Oyın texnologiyaları	Social tájiriybelerdi ózlestiriwdin barlıq kórinisleri:

<p>(oyın tálimi) Game technologies (game learning)</p>	<p>bilim, kónlikpe, ilimiy tájiriye hám de sanalı-bahalaytuǵın iskerlik processin túsindiriwge baǵdarlanǵan shártli oqıw baǵdarın ańlatıwshı shaxsqa baǵdarlanǵan tálım (pedagogikalıq texnologiya) túrlinen biri</p>
<p>Oqıw joybarı Learning project</p>	<p>1) talaplardıń mashqalalardı izlew, izertlew qılıw hám sheshiw, nátiyje (sheshim) di sapalı kórinisinde rásmiylestiriwge qaratılǵan gárezsiz oqıw iskerligin shólkemlestiriw usılı; 2) teoriyalıq bilimler tiykarında seminar tapsırmalardı sheshiwge qaratılǵan oqıw háreketi quralı; 3) rawajlandırıw, tárbiyalaw, tálım beriw, bilimlerdi bayıtıw, bekkemlew hám ilimiy tájiriyelerdi qalıplestiriwge baǵdarlanǵan didaktikalıq qural</p>
<p>Oqıw tapsırmaları Study assignments</p>	<p>Úyrenilip atırǵan tema boyınsha studentler tárepinen ózlestirilgen bilim, kónlikpe hám ilimiy tájiriyeler dárejesin anıqlawǵa xızmet etetuǵın bilimlendiriwge tiyisli wazıypalar jıyındısı</p>

VI. ÁDEBIYATLAR DIZIMI

I. Ózbekstan Respublikasi Prezidentiniń shıǵarmaları

1. Mirziëev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “Wzbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziëev Sh.M. Milliy taraqqiët ywlimizni qatiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga kwrtaramiz. 1-jild. – T.: “Wzbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziëev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. T.: “Wzbekiston”, 2018. – 507 b.
4. Mirziëev Sh.M. Niyati uluǵ xalqning ishi ham uluǵ, haëti ëruǵ va kelajagi farovon bwladi. 3-jild.– T.: “Wzbekiston”, 2019. – 400 b.
5. Mirziëev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “Wzbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huqıqiy hújjetler

6. Wzbekiston Respublikasining Konstituciyasi.–T.:Wzbekiston, 2018.
7. Wzbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentyabrda qabul qilingan “Talim twǵrisida”gi WRQ-637-sonli Qonuni.
8. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevralǵ “Wzbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bwyicha Harakatlar strategiyasi twǵrisida”gi 4947-sonli Farmoni.
9. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreľ “Oliy talim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari twǵrisida”gi PQ-2909-sonli Qarori.
10. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentyabrǵ “2019-2021 yillarda Wzbekiston Respublikasini innovacion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash twǵrisida”gi PF-5544-sonli Farmoni.
11. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 avgust “Oliy talim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish twǵrisida”gi PF-5789-sonli Farmoni.
12. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrǵ “Wzbekiston Respublikasi oliy talim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish koncepciyasini tasdiqlash twǵrisida”gi PF-5847-sonli Farmoni.

13. Wzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziëvning 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.

14. Wzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziëvning Wqituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi "Wqituvchi va murabbiylar–yangi Wzbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir". Xalq swzi gazetasi 2020 yil 1 oktyabr, №207 (7709).

15. Wzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 23 sentyabr "Oliy talim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bwyicha qwshimcha chora-tadbirlar twgrisida"gi 797-sonli Qarori.

16. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 27 fevral, "Pedagogik talim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari twgrisida" PQ-4623-sonli qarori.

III. Arnawli ádebiyatlar

17. Belogurov A.Yu. Modernizaciya processa podgotovki pedagoga v kontekste innovacionnogo razvitiya obshestva: Monografiya. — M.: MAKS Press, 2016. — 116 s.

18. Gulobod Quadratulloh qizi, R.Ishmuhamedov, M.Normuhammedova. Ananaviy va noanaviy talim. – Samarqand: "Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi" nashriëti, 2019. 312 b.

19. Ejak E.V. Psixologicheskoe obespechenie professional'nogo razvitiya pedagoga v usloviyax riskov sovremennogo obrazovaniya. diss... dok.psixol. nauk. – Rostov-na-Donu.: 2017. - 315 s.

20. Ibraymov A.E. Masofaviy wqitishning didaktik tizimi. metodik qwllanma/ tuzuvchi. A.E. Ibraymov. – T.: "Lesson press", 2020. 112 bet.

21. Inoyatov U.I. va boshq. Pedagogika: nopedagogik oliy talim muassasalari uchun mwljallangan darslik.-T.: TDPU – 2013. – 256 b.

22. Ishmuhamedov R.J., Yuldashev M.A. Talim va tarbiyada innovacon pedagogik texnoogiyalar (talim tizimi xodimlari, metodistlar, wqituvchilar, tarbiyachi va murabbiylar uchun wquv qwllanma) - T. 2017, Z68 b.

23. Ishmuhamedov R.J., M.Mirsolieva. Wquv jaraënida innovacion talim texnologiyalari. – T.: «Fan va texnologiya», 2014. 60 b.

24. Makarova.N.S. Didaktika visshey shkoli. monografiya/ N. S. Makarova, N. A. Duka, N. V. Chekaleva. - 2-e izd., pererab. i dop. - M.: Izdatel'stvo Yurayt, 2019 - 172 s.

25. Muslimov N.A va boshqalar. Innovacion talim texnologiyalari. Wquv-metodik qwllanma. – T.: "Sano-standart", 2015. – 208 b.

26. Muslimov N.A va boshqalar. Pedagogik kompetentlik va kreativ asoslari. Wquv-metodik qwllanma. – T.: "Sano-standart", 2015. – 120 b.

27. *Образование в цифровую эпоху: монография* / N. Yu. Ignatova; M-vo obrazovaniya i nauki RF; FGAOU VO UrFU, 2017. – 128 s.

28. Savel'eva S.S. *Pedagogicheskie usloviya formirovaniya professional'noy kompetentnosti uchitelya v obrazovatel'nom processe vuza: monografiya.* – Voskresensk, 2012. – 218 s.

IV. Internet saytlar

29. <http://edu.uz> – Wzbekiston Respublikasi Oliy va wрта maxsus talim vazirligi

30. <http://lex.uz> – Wzbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari malumotlari milliy bazasi

31. <http://bimm.uz> – Oliy talim tizimi pedagog va rahbar kadrlarini qayta tayërlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish bosh ilmiy-metodik markazi

32. <http://ziyonet.uz> – Talim portali Ziyonet

33. <http://natlib.uz> – Alisher Navoiy nomidagi Wzbekiston Milliy kutubxonasi

34. <http://tmetod.uz> – TDPU huzuridagi pedagog kadrlarni qayta tayërlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi.